

VÝSTAVNÝ STŘEDOVĚKÝ DŮM ČP. 234/I V PRAZE NA STARÉM MĚSTĚ

MICHAEL RYKL – JAN BERÁNEK^{*)}

ÚVOD

Hlubkový stavebněhistorický průzkum domu čp. 234/I na souběhu Jilské a Jalovcové ulice v Praze na Starém Městě byl vyvolán naléhavou potřebou záchranné dokumentace stavu objektu po zahájení nepovolených stavebních prací na počátku roku 2004, při nichž byly v interiéru 1. a 2. patra otlučeny takřka všechny omítky. Ačkoli šlo o hrubé poničení historické podstaty památky, paradoxně byl stav odhalených středověkých konstrukcí natolik čitelný, že umožnil nahlédnout blíže do prostorové a konstrukční struktury domu, i když již s jistým omezením.¹⁾ Zároveň byly odhaleny fragmenty gotické a renesanční honosné výmalby, jejíž převážná část však bohužel s omítkami zanikla.

Mimořádné hodnoty gotického a renesančního stavu, zachycené časově omezeným průzkumem, byly nejprve zpracovány do elaborátu stavebněhistorického průzkumu se záznamem náleзовých situací do fotografií a půdorysů. Výškové úrovně náleзовých situací a prvků (zvláště podlah, kleneb, stropů, prahů a nadpraží dveří apod.) byly průběžně zaměřovány od základní srovnávací roviny ± 0 , nivoťované v 1. patře.²⁾ Průzkum z roku 2004 zcela přepracoval dosavadní poznatky a závěry pasportu SÚRPMO z roku 1961.³⁾

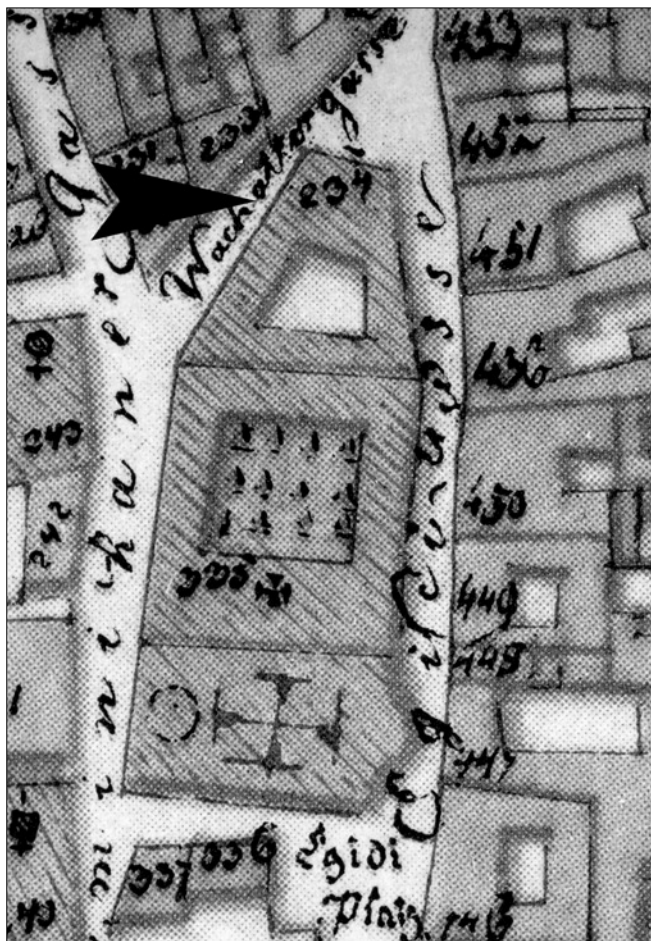
V průzkumu jsme pokračovali při následujících stavebních pracích, přičemž vznikla dokumentace celé řady dalších prvků, dokládající detailní středověkou a renesanční podobu domu. Při stavební činnosti byly také vyklizeny, a tím zpřístupněny zasypané sklepy pod západním křídlem budovy. Výsledky této další dokumentace již nebylo možné zpracovat formou elaborátu SHP, a proto je řada z nich prezentována pouze v rámci této studie.⁴⁾ Z důvodu odlehčení rozsahu a množství informací v tomto příspěvku je dokumentace a analýza stropů a pozůstatků výdřevy světnice podrobně publikována ve dvou samostatných příspěvcích.⁵⁾

^{*)} Spolupráce skupina studentů Fakulty architektury ČVUT, dendrochronologie T. Kyndl.

Základní zaměření objektu bylo převzato s laskavým svolením od geodetické kanceláře Ing. Martin Černý a doplněno a upraveno autory studie. Zaměření náleзовých situací v terénu M. Rykl, J. Beránek, P. Králík, K. Knotová, A. Jelínková. Kresby a grafické práce M. Rykl, L. Chotěborská, K. Knotová, P. Králík, I. Bergmann. Fotodokumentace J. Beránek a M. Rykl.

1) Zachované fragmenty omítek bylo možné studovat prakticky pouze v rozsahu podstropního pásu mezi nižšími klasicistními rákosovými podhledy a starými stropy, na styku středověkých zdí s mladšími příloženými konstrukcemi a výjimečně i na stěnách celkem tří místností 1. a 2. patra.

2) Základní srovnávací rovina se nachází 150 cm nad podlahou 1. patra u výstupu ze schodů do síně (304) a byla zavedena stavbou na počát-

Obr. 1: Joseph Jüttner (1811/1816), zvětšený výřez z mapy Starého Města pražského.

ku průzkumu. Poněkud chaotické číslování místností bylo převzato z podkladů dodaných investorem tak, aby záznamy průzkumu bylo možné průběžně uplatňovat při jednání s památkovými orgány.

- 3) J. Muk – M. Vilímková, Čp. 234–235/I. Stavebně historický průzkum Prahy, Staré Město – blok mezi ulicemi Jilskou a Husovou. Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů v Praze, 1961, stropjopis s plány vyhodnocení. Průzkum domu v roce 1961, tehdy plně obývaném, přirozeně nemohl zachytit rozsah dochovaných středověkých konstrukcí. Navíc všechny středověké trámové stropy v patře byly zakryty klasicistním podhledem. Stručné vyhodnocení stavebního vývoje a závěry v pasportu uvedené se proto zásadně odlišují od náleзовých situací. Archivní část je rovněž nevelkého rozsahu a především končí s počátkem 19. století. Přímé doklady o stavebních akcích nejsou k dispozici. V dalším citujeme jednotlivé zmínky.
- 4) Na dokumentaci v terénu a na zpracování prostorového modelu v počítací se podíleli studenti FA ČVUT, převážně ve svém volném čase, stejně jako autoři tohoto příspěvku.
- 5) M. Rykl a kol. studentů, Gotické stropy v domě čp. 234/I na Starém Městě pražském, Dějiny staveb 2005, s. 136–144. M. Rykl, Příspěvek k výzkumu středověkých světnic, článek se připravuje.

Obr. 2: Staré Město pražské (dále SMP). Severovýchodní čelo domu čp. 234/I na souběhu Jilské a Jalovcové ulice. Novodobá sgrafita replikují a místy překrývají sgrafitovou výzdobu z přestavby domu kolem roku 1600.

S každým dalším dokumentovaným a vyhodnoceným detailem se projevují další netušené kvality středověké a renesanční podoby domu v celém spektru jeho organismu, tedy stavebními konstrukcemi počínaje, přes umělecké ztvárnění prvků a detailů, a malovanou výzdobou konče.

POZŮSTATKY STARŠÍ ZÁSTAVBY PŘED ROKEM 1337 – FÁZE GOTIKA I

V existující struktuře domu nebyly rozpoznány žádné románské zdi. Jediným románským pozůstatkem je fragment obloučkového vlysu, který byl již jako ohořelý druhotně použit v renesančním podezdění sklepa (013).⁶⁾

Přesto je pravděpodobné, že souběh ulic Jilské a Jalovcové a zřejmě i lichoběžníková podoba parcely na tomto souběhu jsou výsledkem situace stabilizované nejspíše ve 13. století. Dokladem ustálené parcelace románského období v bezprostředním okolí je především mohutný dům čp. 147 na nároží Jil-

ské a Karlovy ulice a dále domy čp. 144, 145 a na protější straně čp. 451, 452 a 454.

Při dílčím archeologickém průzkumu ve dvoře domu,⁷⁾ daném rozsahem stavebních prací, byly odhaleny pozůstatky několika fází zaniklé zástavby (viz půdorys sklepů). Z těchto nálezů se pro období před počátkem 2. třetiny 14. století jeví jako důležitý fragment omítnuté zdi se šikmým parapetem patrně sklepního okénka, který dokládá, že proti dnešnímu průjezdu na dvůr existovala zahluobená polosuterénní místnost.⁸⁾ Tato část domu zanikla již před rokem 1337 (viz dále). Z toho vyplývá, že průjezd na parcelu byl nejprve umístěn buďto blíže k nároží Jilské ulice,⁹⁾ anebo od západu z Jalovcové ulice.¹⁰⁾

7) Záchraný archeologický výzkum vedl v zimě 2004/5 Zd. Dragoun a D. Rakušan. Výsledky dosud nebyly zpracovány. Nalezené zdivo dokumentoval a vyhodnotil M. Rykl.

8) Odvozujeme tak ze základové spáry, odhalené stavebními výkopy na úrovni

ni -775 cm od srovnávací roviny, což výškově odpovídá základové spáře zdiva fáze gotika I v polosuterénní komoře (013 + 014).

9) Vjezd na parcelu vozem je nejspíše právě z tupého čela lichoběžné parcely, takže se nabízí poloha při východním nároží městště. I v následujícím období, jak je patrné dodnes, je hlavní přístup na dvůr stále situován v čele domu.

10) V místnosti (107) v západním nároží domu, 70 cm pod dnešní podlahou byl nalezen fragment valounové dlažby blíže neurčitého stáří, která stoupala od ulice směrem do nádvoří až na 56 cm pod podlahou (- 610 cm pod srovnávací rovinou). S přihlédnutím k úrovním, identifikovaným pro gotiku I, lze snad odvodit, že jde o fragment středověký, náležející nejspíše právě k etapě gotika I. Renesanční úroveň ulice i nádvoří se již víceméně přibližuje dnešnímu stavu. Převýšení na

Obr. 3: SMP, dům čp. 234/I. Fragment ohořelého obloučkového vlysu, druhotně použitý v podezdívce jihovýchodní zdi sklepa (013).

6) M. Rykl, Románský detail v domě čp. 234/I v Jilské ulici na Starém Městě pražském, Archeologica Pragensia, v tisku.

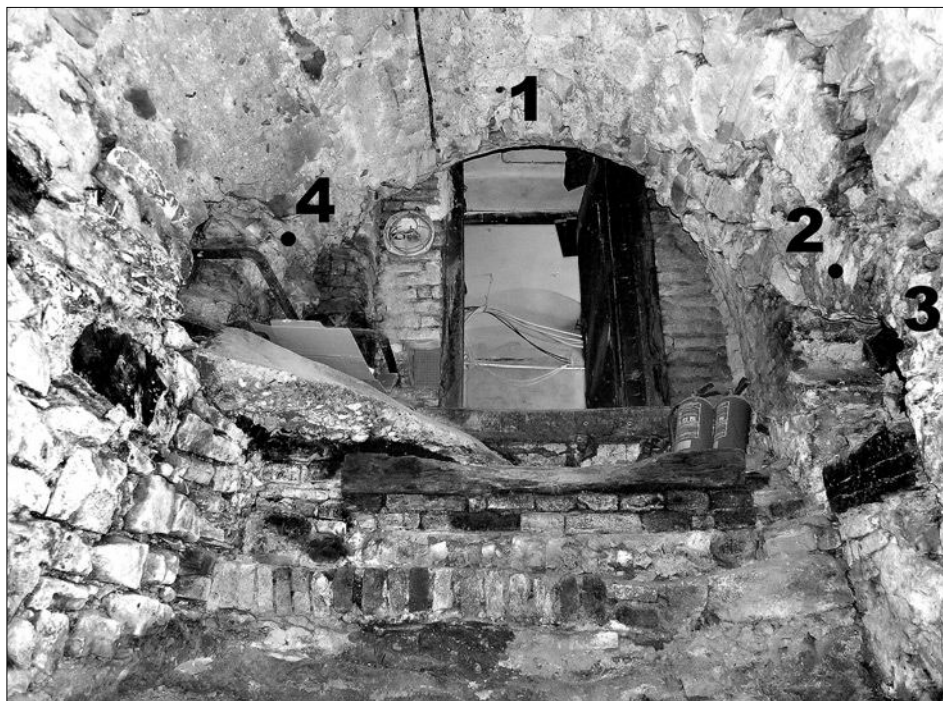
Pozůstatky kamenného domu byly nalezeny ve třech stěnách místnosti (108). Ze strany soutky mezi raně barokní a gotickou částí domu byla zjištěna jednoznačná superpozice cihelného zdiva, pokračujícího až do úrovně 2. patra, nadezděného ve fázi gotika II na opravené zbytky ohořelé zdi fáze gotika I.¹¹⁾

Staršího původu je sklep (015)¹²⁾ i polosuterénní prostory pod oběma rameny dnešního renesančního schodiště. Pod nástupním ramenem schodiště nacházíme fragment polosuterénního sklepa (013 + 014), který byl ve fázi gotika I zaklenut valenou kamennou klenbou, z větší části odstraněnou při klenutí ramene renesančního schodiště. Podlaha se nacházela na úrovni cca -750 cm pod srovnávací rovinou. Ve východním koutě byla dvojice otvorů.¹³⁾ Zahloubení polosuterénu vůči tehdejšímu okolnímu terénu můžeme odvodit na cca 100–110 cm. Výška prostoru činila pouhých cca 245 cm do vrcholu klenby.

Pod severním ramenem renesančního schodiště je zachováno vícekrát upravované středověké schodiště (01). Bezpochyby začínalo podestou při jihovýchodní stěně, směrem k dnešnímu průjezdu. Výšková úroveň této podesty byla nejméně 130 cm pod dnešní úrovní průjezdu. Navýšení

nalezených zlomcích valounové dlažby má sklon přes 5 %. Lze z toho vyvodit, že Jalovcová ulice klesala k jihozápadu strměji než dnes. Je nutno připustit i variantu, že jde o dlažbu úzké uličky, zaplněné pozdě středověkou zástavbou, doloženou výzkumem v jihovýchodním koutě nádvoří. Výzkum D. Rakušana odhalil tutéž dlažbu ve fragmentu rovněž poblíž průjezdu u zbytků zaniklé místnosti (podrobněji v pozn. 7). Zde je asi 65 cm pod dnešní dlažby dvora, tedy na úrovni – 650 cm. Tomu odpovídá i změna zdiva ze základového na rozvětralé nadzemní u zmíněného fragmentu zdi s parapetem okna (pozn. 8). Dlažba překryla starší požárové vrstvy.

- 11) Opukové ohořelé zdivo bylo vyrovnáno nadezdívkou z druhotně použitého kamene do roviny. Následovala krátká, patrně sezónní přestávka, kterou dokládá prach a nečistota na této vyrovnané koruně zdi. Poté bylo vyzdženo homogenní cihelné zdivo o síle 66 cm, pokračující původně až do 2. patra domu, které náleží k dochovaným dřevěným konstrukcím, datovaným podle dendrochronologie do roku 1337 (datování provedl T. Kyncl v roce 2004).
- 12) Na jihozápadní stěně je zřetelné přisazení renesanční klenby k ohořelé gotické omítce. Poblíž jižního koutu, na nádvorní stěně sklepa byla nad rubem renesanční klenby nalezena kapsa po stropním trámu v ohořelém opukovém zdivu. Tato kapsa byla opravena při vložení nového trámu při stavební fázi 1337 a ztratila funkci až při zaklenutí sklepa renesanční klenbou. Její poloha dokládá, že plochý strop v období gotika I i II byl stejný jako dnešní úroveň podlahy v místnosti (108) – tedy cca –580 cm od srovnávací roviny.
- 13) Otvor směrem ke schodišti (01) byl přeložen v úrovni paty klenby trámkou a směrem do schodiště měl ostění vyzdžované z lomového kamene. Dubové trámkové byly datovány post quem 1209. Vzhledem k přítomnosti běle jde o druhotně použité podstatně staršího dřeva. Do zmíněného otvoru bylo možné vstoupit ze strany schodiště, ale jeho výška činila pouze 135 cm – dno niky se nachází v úrovni tehdejší podlahy komory i podesty na schodech (cca –760 cm). Otvor nelze považovat za regulérní dveře, ale za příležitostné propojení. Skutečný vstup vedl druhým z otvorů – od jihovýchodu.

Obr. 4: SMP, dům čp. 234/I. Šíje sklepa (01), pohled k jihovýchodu. 1 – kamenná klenba fáze gotika I; 2 – záklenek nízkého průchodu (?) do polosuterénní komory (013 + 014) fáze gotika I; 3 – dřevěný překlad v nise otvoru (datace post quem 1210 – vzhledem k výskytu bělí nedlouho poté); 4 – fragment levé patky záklenku niky vstupu do (01) z fáze gotika I; 5 – disproporce ve stupních horní části schodiště jsou výsledkem navýšení terénu v průjezdu a zároveň zkrácení délky schodiště.

terénu od fáze gotika I do dneška činí nejvýše 60 cm.¹⁴⁾ Proto lze předpokládat, že zvenci od jihovýchodu na tuto úroveň podesty klesala nedochovaná krátká šíje. Fragment patky záklenku vstupního portálu je zachován ve východním koutu sklepa (01).

Středověké schodiště (01) zpřístupňovalo jako šíje severní sklep (02 + 03).¹⁵⁾ Tento sklep půdorysně zahrnuje přední část domu v místech síně z následující stavební etapy z roku 1337. Sklep pod průjezdnou částí síně není jevem obvyklým, což je dalším dokladem pro odlišné stáří sklepa a nově budovaného domu v roce 1337.

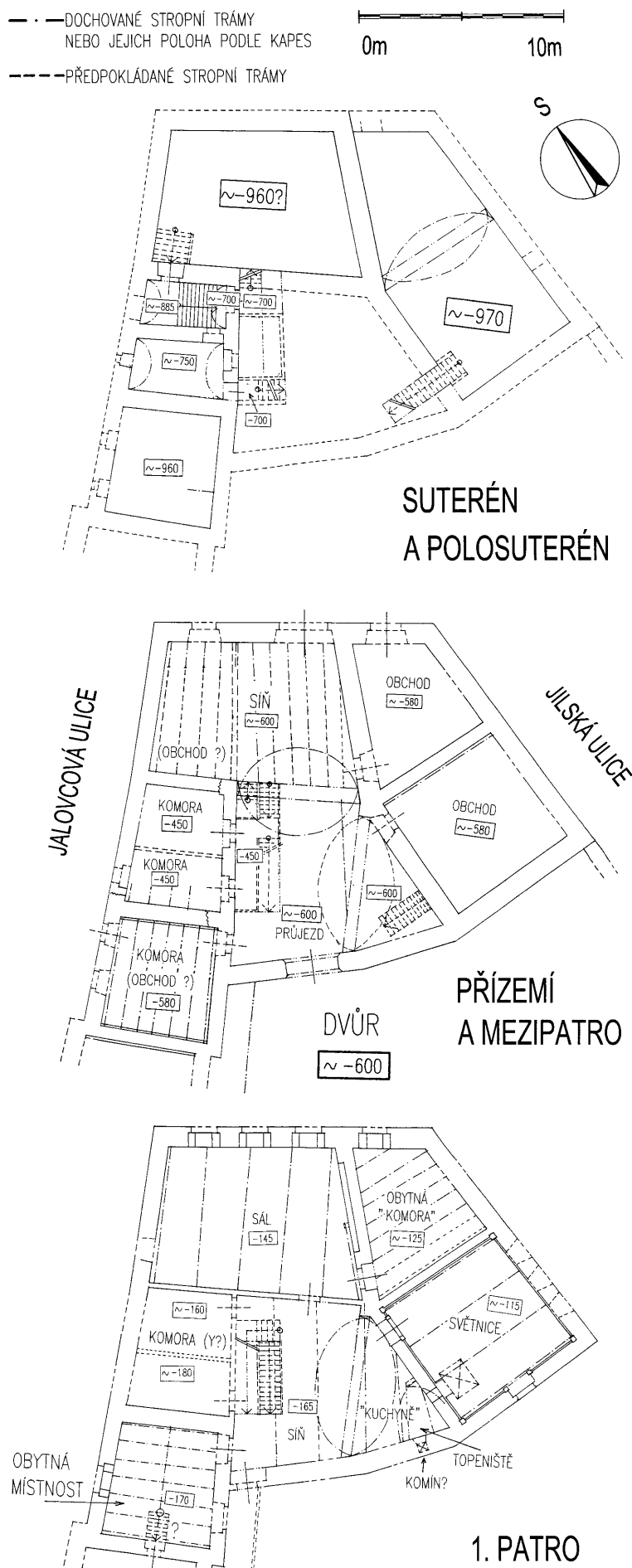
Stáří ostatních sklepů pod východní a severní částí domu není bez možnosti průzkumu jednoznačně interpretovatelné. Sklepy jsou středověké, zaklenuté zřejmě až v renesanci, analogicky jako sklep (015).

Nad oběma klenutými prostorami, šíjí (01) i zahloubenou komorou (013 + 014) se zachovaly zbytky ohořelého opukového zdiva rovněž z fáze gotika I. Zdivo náleželo již zvýšenému přízemí, osvětlenému oknem z Jalovcové ulice. Z okna se zachoval fragment patky záklenku z lomového zdiva, v západním koutu schodiště, na podestě (102) mezi přízemím a patrem. Otvor byl upraven při přestavbě kolem roku 1337 spárovými cihlami.

Shrneme-li tyto poznatky, je zřejmé, že starší dům fáze gotika I byl půdorysně složitější. Jsme schopni identifiko-

14) Podle nálezů zdiva a terénu ve výkopech na dvoře (viz též nález valounové dlažby v pozn. 10).

15) Sklepy pod celým severním traktem byly v době průzkumu zcela nepřístupné, neboť jde o prostory využívané jako trafostanice. Ze schodišťového ramene byl severovýchodní sklep přístupný portálem, který je dnes zazdžen a má vytržené ostění, původně orientované směrem ke schodům. Schodišťové rameno bylo osvětlováno oknem do Jalovcové ulice, jehož parapet byl postupně několikrát upravován v souvislosti se zvyšováním terénu ulice.

vat křídlo při Jaločkové ulici, křídlo v severním čele domu a část blíže neznámého křídla do nádvoří (nebo jen druhého traktu ?). Toto křídlo končilo nalezenou zdí se sklepním okénkem. Prostorová struktura domu se skládá z části patrované na suterén a přízemí (015, 02 + 03), z části řešené polopatrově (01, 013 + 014 a zaniklý prostor na dvoře). Zda při východní části parcely stála nějaká zástavba, není známo.¹⁶⁾ Naopak jihozápadně od místnosti (108), v místech raně barokní novostavby, patrně pokračovala další část domu s prokazatelně odlišným patrováním, než byl nově stavěný dům v roce 1337.¹⁷⁾

Je velmi pravděpodobné, že všechna nadzemní podlaží byla plochostropá, požár zničil všechny ploché stropy včetně sklepních (doloženo v 015). Zřejmě jedinými klenutými prostory byla sklepní šíje (01) a polosuterénní komora (013 + 014), které neprohořely, a tak splnily svou funkci nutných nespalných prostorů ve struktuře domu.

Rozpoznané pozůstatky nejstaršího domu jsou natolik torzovitě, že nedovolují přesněji určit dispoziční typ.

Datování fáze gotika I je pouze přibližné, vymezitelné intervalem. Dolní hranici, odvozenou archeologicky, je polovina 13. století. Horní hranici kolem roku 1337 určuje přestavba po požáru.

Spodní hranici intervalu lze odvodit ze situace, nalezené u fragmentu zděného objektu s parapetem sklepního okénka, který se nacházel proti průjezdu. D. Rakušan zde našel zmíněnou valounovou dlažbu (úrovni náležející ke zděnému objektu) v superpozici ke starší mohutné požárové vrstvě. Analogická vrst-

16) Pravděpodobně k předchůdcům dnešní půdorysné situace náleží i časově neurčitelný fragment opukového zdiva (I) ve výkopu v jižním koutu dvora. Zdivo obsahuje i zlomek gotické cihly. Jeho souvislosti k zástavbě na parcele však nejsou zřejmé, zdivo zaniká již v pozdním středověku při výstavbě zděného objektu (II). Lze připustit i možnost, že jde o pozůstatek starší fáze, ale sousedního zaniklého domu. Rozhraní základového a nadzemního zdiva je výškově srovnatelné s pozůstatky polosuterénní ve vlastním zkoumaném domě. Lze z toho usuzovat, že jde rovněž o fragment polosuterénního prostoru

17) Situace je pozorovatelná z úzké soutky mezi raně barokní novostavbou a středověkým domem. Podrobněji viz obr. 15. Pod podlahou přízemí byl při likvidaci novodobé kanalizační šachty nalezen pozůstatek zaklenutí sklepa valenou klenbou z cihel kolkovaných „AH“, tedy z poloviny 19. století. Rozsah výkopu nedovolil určit ani hloubku sklepa, ani polohu a stář jeho obvodových zdí. Půdorysný rozsah staršího křídla jihozápadním směrem je však vymezen nálezem valounové dlažby v místnosti (106) v přízemí domu. Odlišné patrování dokládá nález zbytků portálů na jihozápadní stěně v 1. patře (místnost 321) a dveří na pavlač ze síně (304). Existence dveří na pavlač ze síně (304) má opodstatnění pouze tehdy, pokud tato pavlač měla zpřístupnit západněji položené, odlišné patrované starší části domu. Podle nálezové situace v 1. patře je zjevné, že obvodová stěna této zaniklé části domu předstupovala nejméně o 50 cm před dnešní stavební čáru raně barokního křídla do Jaločkové ulice. Podrobněji viz též rozbor 1. patra ve fázi gotika II-IV.

Obr. 5: SMP, dům čp. 234/I. Rekonstrukce stavu domu v roce 1337. Kóty v rámečcích udávají relativní výšku ke srovnávací rovině, platnou pro veškerou dokumentaci. Kresbná rekonstrukce schodišového uzlu v průjezdu zobrazuje z několika prověřovaných variant tu nejpravděpodobnější, v níž nevystávají žádné potíže s konstrukční logikou průniku stropy, s podchodnou výškou ani s potřebnou délkou schodišových ramen.

va je zachycena nedaleko v budově u kláštera u sv. Jiljí výzkumem Zd. Dragouna.¹⁸⁾ Je velmi pravděpodobné, že jde o shodný požárový horizont, datovatelný do poloviny 13. století. V žádném případě nejde o mladší požár, při němž zaniká dům fáze gotika I před rokem 1337.

PŘESTAVBA DOMU KOLEM ROKU 1337 – FÁZE GOTIKA II

Podnětem k zásadní přestavbě byl ničivý požár,¹⁹⁾ po němž se z nadzemních konstrukcí předchozího domu zachovaly jen sporé zbytky, popsané v předchozí kapitole.

Písemné prameny k tomuto letopočtu se nedochovaly. První zmínkou je záznam z roku 1356.²⁰⁾ Dendrochronologické datování dřevěných konstrukcí (stropů a kleštiny ve zdivu) udává letopočty 1334–1337, z čehož vyplývá, že tuto stavební fázi lze datovat k roku 1337. Výjimku tvoří dubové trámy nad stropem přízemí v místnosti (108), datovatelné v rozptylu 1316–1331. Ze vztahu těchto trámů k okolnímu zdivu je však zřejmé, že výstavba proběhla najednou, přičemž dubové trámy byly káceny o něco dříve.²¹⁾

Sklepy

Převážná část sklepů byla ponechána z fáze domu před požárem. Sklep (015) byl obnoven jako plochostropý. Dokládá to opravená kapsa pro stropní trám v jižním koutu v nádvorní zdi. Sklep musel být přístupný samostatným schodištěm z přízemí (108).²²⁾

Klenutý polosuterénní prostor (013 + 014) byl přístupný nově zřízeným, cihlami obezděným vstupem z průjezdu. Starší vstup, nacházející se pouhých 60 cm severněji, byl zazděn. Takové půdorysné posunutí vstupu, spojené s probouráním celkem silné zdi, bylo zřejmě vyvoláno nějakou úpravou z opačné strany, tedy v průjezdu pod schodišťovými

Obr. 6: SMP, dům čp. 234/I. Pas v průjezdu. 1 – pas z gotických cihelných tvarovek, na hraně vyžlabených (fáze gotika II); 2 – profilovaná pateční římsa druhotně přiložená renesanční klenby s výsečemi.

rameny. Hypoteticky si zde můžeme představit vestavěnou komoru, využívající zbytkový prostor pod schodištěm a pavlačí (viz dále analýza schodišťového uzlu z přízemí do mezipatrových komor a do 1. patra). Takto vzniklý prostor by asi nejlépe vyhovoval jako skladiště k obchodům (srov. pozn. 20). Později byl tento vstup zrušen renesančním podklenutím schodišťového ramene. Podle stop, čitelných na stěnách sklepa 013 úroveň polosuterénní komory (013 + 014) setrvala na cca -750 cm pod srovnávací rovinou.²³⁾

Klenutá sklepní schodišťová vstupní šíje (01) byla ponechána jako přístup do sklepa (02 + 03) v čele budovy. Nebyly zaznamenány podstatné změny oproti stavu před požárem.

Sklep v čele budovy (02 + 03) patrně zůstal plochostropý, nic podrobnějšího však nelze určit.²⁴⁾

Sklep (04 + 05) byl pravděpodobně vyhlouben až ve stavební fázi kolem roku 1337 a byl původně nejspíše plochostropý, rozčleněný pouze pasem, podpírajícím bývalou zeď v přízemí mezi místnostmi (115) a (116). Pas je tedy nutně považovat za součást domu ke stavební fázi 1337,

18) Zd. Dragoun, Nález románské stavby v areálu sv. Jiljí na Starém Městě pražském, in: *Archaeologia historica* 21, 1996, s. 31–41.

19) Není znám rozsah požáru. Je možné, že šlo o některý z písemně zmíněných četných požárů Starého Města, bezpečně známe jen datum ante quem 1337. Poslední doložený plošný požár Starého Města před tímto datem byl v roce 1316. Navýšení terénu po požáru dosáhlo úrovně asi – 600 cm, tedy nepříliš odlišné od dnešní (–585). Pro srovnání je třeba zmínit výsledky průzkumu v domech čp. 150–153 v sousedním bloku, kde požár vyvolal radikální přestavbu ohořelých starších řadových domů. Stalo se tak ve dvou etapách, z nichž mladší je podle dendrochronologie datována k roku 1352. K tomu viz M. Hausarová – M. Rykl, Dům čp. 150–151 na Starém Městě pražském, *Dějiny staveb* 2002, s. 57–72 a M. Rykl – D. Rakušan – Zd. Dragoun, Poznámky k pokračujícímu výzkumu domů čp. 150, 151 a 153/I v Karlově ulici na Starém Městě pražském, in: *Staletá Praha* 24, 2003, s. 99–132. Nelze vyloučit, že jde o stejný požár, jako v případě námi sledovaného domu.

20) W. W. Tomek (Základy I, s. 76; III, s. 209). Dům je zmiňován jako stojící na rohu a obsahující 6 krámců. Koupil jej Wolfínus zlatník od jakéhosi Johana. Nevíme ovšem, zda Johan byl stavebníkem domu v roce 1337.

21) M. Rykl a kol. *studentů*, o. c. v pozn. 5. Vročení do rozmezí 1310–1331 (dub podle běle) je nápadné zvláště v konfrontaci s letopočtem posledního velkého požáru Prahy v roce 1316 (viz pozn. 19). Nejde o přípravu materiálu ihned po požáru spojenou ještě s původním majitelem, tedy nikoliv s tím, který kolem roku 1337 dům skutečně znovu vybudoval.

22) Stavební výkopy podél dvorní zdi procházely terény narušenými mnoha instalacemi, takže nebyly zjevné žádné pozůstatky vstupní šíje ze dvora. Zbývající varianta vstupní šíje ze západního koutu průjezdu, která by v tom případě zrušila propojení průjezdu s místností (108). To by znamenalo, že by místnost (108) byla přístupná pouze zvenčí jako samostatný obchod, což je varianta méně pravděpodobná, přesto však možná.

23) Prohloubení sklepa na dnešní úroveň -970 cm pod srovnávací rovinu a podezdění stěn je dílem až renesanční přestavby. Součástí zdiva podezdění jihovýchodní stěny je i zmíněný fragment obloučkových vlysu, který se na tomto místě ocitl již jako potřetí použitý. Podrobněji v samostatné publikaci, viz pozn. 6.

24) Funkční trafostanice je nepřístupná a do místností (03) a (04) bylo zpracovatelům umožněno pouze nahlédnout a pořídit fotodokumentaci. Místnost (02) je zcela nepřístupná, neboť je zazdívkou oddělena od (03) a poklop z přízemí nebylo možné otevřít. Analýza v místnosti (02) je tedy v plánech zcela hypotetická, zobrazené jevy jsou odvozeny od vedlejších prostor.

Obr. 7: SMP, dům čp. 234/I. Sedlový portál komory mezipatra, pohled z komory na jeho rubovou stranu.

i když tuto hypotézu nebylo možno doložit žádnými nálezy. Klenbu obou těchto sklepů však považujeme za dodatečnou (pozdně středověkou, či spíše až renesanční), neboť zmíněný pas pohlcuje. Přístup do sklepa vedl do jeho jihozápadního kouta šíjí, zrušenou při renesanční úpravě domu. Šíje vstupu ústila do místnosti (125) vedle průjezdu.

Při stavební fázi 1337 při zřízení průjezdu v ose severovýchodního čela domu definitivně zanikl polosuterén dvorního traktu fáze gotika I na dvoře.

O zástavbě v jihovýchodním koutě dvora nelze říci nic bližšího, pravděpodobně mohl stále existovat dům z fáze I, jak je označen v záznamu archeologicky odhalených zdí. Stáří nově budovaného nepodsklepeného křídla (fáze II a posílení opěrákem III) je obecně středověké, může náležet i do 14. století, ale průběžná souvislost se zdívem z fáze 1337 není známa. Je možné uvažovat, že šlo o dvorní křídlo téhož domu, nelze však vyloučit, že je to již sousední dům.²⁵⁾

25) Pracovní výkop pro zdění stěny č.II se nachází severně od této zdi a je víceméně logické, že výkop se nacházel na vlastním pozemku. Podle ta-

Přízemí

Z výsledků omezených možností průzkumu vyplývá, že přízemí domu obsahovalo síň (101) s navazujícím průjezdem do dvora a výběžkem (125–128), kde se nacházela sklepní šíje. Další prostory (115, 116, možná 113) byly zřejmě vždy určeny pro obchodní účely, eventuálně jako komory ke skladování (108).

Severovýchodní část čela domu zaujala plochostropá **síň** (101). Od navazujícího plochostropého **průjezdu** ji odděloval vyžlabený cihelný pas, podpírající stropní trámy. Jejich zbytky byly nalezeny v zásypu dodatečně vložených kleneb v místnosti (316) a rovněž v podlaze horní síně (304). Pozůstatky stropních trámů, v obou případech uložených severovýchodním směrem, jsou výškově posunuty o 20 cm. Strop v průjezdu se nacházel níže. Fragment pasu je zachován při severozápadní stěně průjezdu, v dodatečně odděleném prostoru (129). Cihelné spárované zdivo pasu bylo omítnuto tenkou kletovanou omítkou a stropní trámy na něj uloženy přes roznašecí fošnu.

Nejasná je situace propojení obchodů (115) a (116) s průjezdem (101). Historickou polohu dveří lze očekávat v pozici stávajících dveří mezi (116) a (123), což v podstatě opakuje pozici dveří ze síně do světnice v I. patře domu. Není však vyloučeno, že v plánu z roku 1786 zakreslený

portál, dnes skrytý za klasicistní přízdívkou, mohl být středověký nebo alespoň na místě středověkého.²⁶⁾

Při severozápadní stěně průjezdu v části přiléhající k dnešnímu renesančnímu schodišti musel být umístěn schodišťový uzel. V tomto místě bylo třeba sestoupat do polosuterénu (013 + 014), vstoupit na schody (01) do sklepa, což vyžadovalo šíji a zahloubení v této části průjezdu. Nad polosuterénem a schodištěm bylo třeba zpřístupnit komory v mezipatře (viz dále), vyvýšené oproti průjezdu cca o 160 cm. To bezpochyby vyžadovalo zřízení pavlače. Logicky

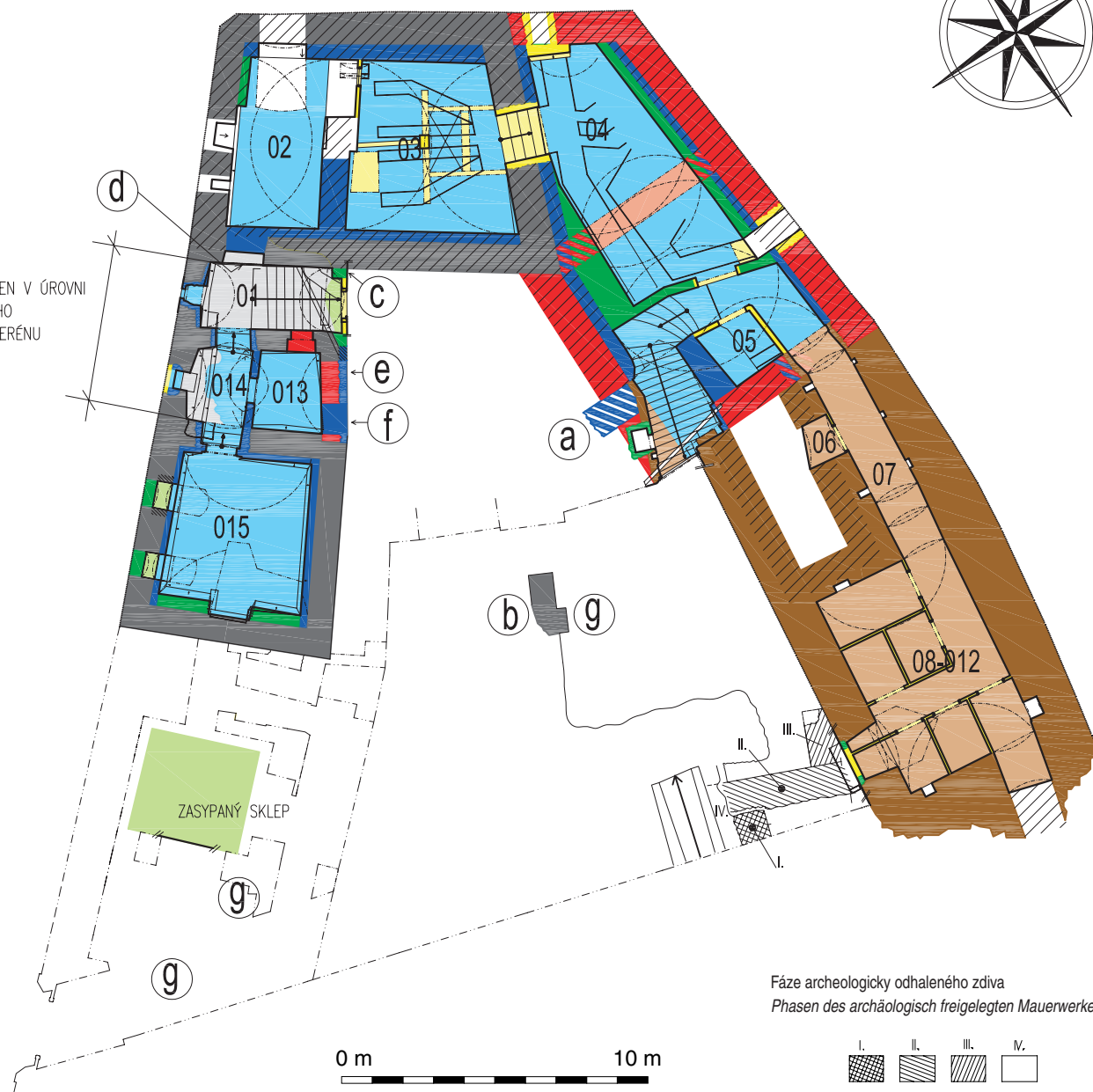
kové úvahy by pak areál domu pokračoval dalším křídlem, zaniklým stavbou raně barokního kláštera. Nicméně lze i připustit verzi, při níž by se pracovní výkop nacházel v uličce a dům byl již sousedův. Spolehlivé doklady omezený rozsah výkopu nepřinesl.

26) Dokonce nelze vyloučit ani možnost, že nárožní krám (115), nebo oba, nebyly se síní propojeny a jako nájemné byly přístupné pouze zvenčí. Zcela na závěr prací nalezený dveřní otvor z průjezdu do (115) ihned za vraty byl vůči gotickému zdivu druhotný. O celkem 6 obchodech, nejspíše tedy pronajímaných obchodníkům zvenčí, svědčí již zmíněný záznam z roku 1356 (viz pozn. 20).

Sklepy Keller

ŘEZ VEDEN V ÚROVNI
GOTICKÉHO
POLOSUTERÉNU

Fáze archeologicky odhaleného zdiva
Phasen des archäologisch freigelegten Mauerwerkes

I. – III. Středověk a raný novověk
IV. Baroko
I. – III. Mittelalter bis frühe Neuzeit
IV. Barock

- (a) Předpokládaná šíje schodů
Vorausgesetzter Treppenhals
- (b) Fragment zdi polosuterénu se stoupajícím parapetem býv. okna
(hypoteticky přiřazeno do Gotiky I)
Fragment der Mauer des Halbsouterrains mit der steigenden Brüstung
des ehemaligen Fensters
(hypothetisch in die Gotik I. beigeordnet)
- (c) Fragment vstupu do šíje
Fragment des Eingangs in den Hals – Got. I.
- (d) Negativ ostění portálu – Gotika I
Negativ der Portalumrahmung – Got. I.
- (e) Fragment vstupu – Gotika I
Fragment des Eingangs – Got. I.
- (f) Fragment vstupu – Gotika II
Fragment des Eingangs – Got. II.
- (g) Nálezy valounové dlažby
Funde des Rollsteinpflasters

Gotika I. (poslední třetina 13. stol.
až 1. čtvrtina 14. stol.
Gotik I. (letztes Drittel des 13. Jahrhunderts
– 1. Viertel des 14. Jahrhunderts)

Gotika II (kolem 1337)
Gotik II. (um 1337)

Gotika III (kolem 1377)
Gotik III. (um 1377)

Renesance I (kolem 1601)
Renaissance I. (um 1601)

Baroko (obecně 2. pol. 17. stol., 1652, 1672,
1682) + další úpravy v 18. stol.
Barock (allgemein 2. Hälfte des 17. Jh., 1652,
1672, 1682) + Teilherrichtungen im 18. Jh.

Klasicismus (1802–5; 1820–5)
Klassizismus (1802–5; 1820–5)

Novodobé (2. pol. 19. a 20. stol.)
Neuzeitlich (2. Hälfte des 19. und 20. Jh.)

Zdivo hypoteticky zařazené
Vorausgesetztes Mauerwerk

**Přízemí
Erdgeschoss**

- (a) Sdružené okno – Gotika III
Gekuppeltes Fenster – Gotik III.
- (b) Jizva po odsekaném zdivu – Gotika I
Narbe nach dem abgehauenen Mauerwerk – Gotik I.
- (c) Stopa příčky – Gotika III
Spur der Trennwand – Gotik III.
- (d) Nedatovaný stropní trám - Renaissance II ??
Nicht datierter Deckenbalken – Renaissance II. ??
- (e) Sedlový portál v komorovém mezipatře – Gotika II
Schulterbogenportal im Kammer-Zwischengeschoss – Gotik II.
- (f) Cihelný pás – Gotika II
Ziegelbogen – Gotik II.

- Gotika I. (poslední třetina 13. stol.
až 1. čtvrtina 14. stol.
Gotik I. (letztes Drittel des 13. Jahrhunderts
– 1. Viertel des 14. Jahrhunderts)
- Gotika II (kolem 1337)
Gotik II. (um 1337)
- Nezařaditelné spárované goické cihelné
zdivo
Nicht einreihbares gotisches,
gefugtes Ziegelmauerwerk
- Gotika II s použitými zbytky gotiky I
Gotik II. mit der Verwendung der Reste der Gotik I.
- Gotika III (kolem 1377)
Gotik III. (um 1377)

- Renaissance I (kolem 1601)
Renaissance I. (um 1601)
- Baroko (2. pol. 17. stol., 1652, 1672,
1682) + úpravy v 18. stol.
Barock (2. Hälfte des 17. Jh., 1652, 1672,
1682) + Herrichtungen im 18. Jh.
- Klasicismus (1802–5; 1820–5)
Klassizismus (1802–5; 1820–5)
- Novodobé (2. pol. 19. a 20. stol.)
Neuzeitlich (2. Hälfte des 19. und 20. Jh.)
- Předpokládané zdivo
Vorausgesetztes Mauerwerk

1. patro I. Stock

- (a) Fragment slepé cihelné arkády – Gotika II a okna – Goika III
Fragment der Ziegelblendarkade – Gotik II. und Fenster - Gotik III.
- (b) Příkládací otvor do kamen světnice
Anlegeöffnung des Ofens in der Stube
- (c) Kouřový otvor z „kuchyně“ do komína (event. do fasády)
Rauchloch aus der „Küche“ in den Schornstein (event. in die Fassade)
- (d) Sedile
Sedile
- (e) Gotika IV – znaková galerie pod stropem
Gotik IV. – Wappengalerie unter der Decke
- (f) Sedátka v nikách
Sitze in den Nischen
- (g) Nálezy superpozice výdřevy světnice – Gotika II a rubu klenby přízemí – Gotika III
Funde der Superposition der Holzzimmerung der Stube – Gotik II. und des Gewölberückens im Erdgeschoss – Gotik III.
- (h) Sedlový portál – Gotika III druhotně použita v Gotika IV
Schulterbogenportal – Gotik III. sekundär verwendet in Gotik IV.
- (i) koutový náběh omítky v interiéru zaniklého křídla

Gotika II (kolem 1337)
Gotik II. (um 1337)

Gotika III (kolem 1377)
Gotik III. (um 1377)

Renesance I (kolem 1601)
Renaissance I. (um 1601)

Baroko (2. pol. 17. stol., 1652, 1672, 1682) + úpravy v 18. stol.
Barock (2. Hälfte des 17. Jh., 1652, 1672, 1682) + Herrichtungen im. 18. Jh.

Klasicismus (1802–5; 1820–5)
Klassizismus (1802–5; 1820–5)

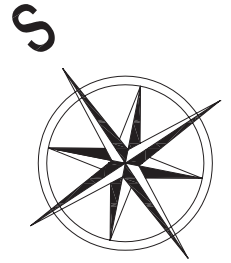

Novodobé (2. pol. 19. a 20. stol.)
Neuzeitlich (2. Hälfte des 19. und 20. Jh.)

Předpokládané zdivo
Vorausgesetztes Mauerwerk

2. patro
II. Stock

- (a) Poloha lehkých příček dle otisků na gotických omítkách
Vorausgesetzter Treppenhals
- (b) Fragment cihelné fasády – Gotika I
Fragment ext. sgrafita – Renaissance I (viz též obr. 18)
Fragment int. omítky – Renaissance II
Fragment der Ziegelfassade – Gotik II.
Fragment des Außen-Sgraffitos – Renaissance I.
(siehe auch Abb. 18)
Fragment des Innenverputzes – Renaissance II.
- (c) Fragment zdiva – Renaissance II-
Fragment der Mauerwerkes der Attika – Renaissance II.
- (d) Rekonstrukce pavlače dle plánu 1786 a dle přesahu
střechy
Rekonstruktion der Pawlatsche laut des Plans 1786
und des Dachüberstandes
- (e) Špaleta okna – Gotika II
Fensterleibung – Gotik II.

- Gotika II (kolem 1337)
Gotik II. (um 1337)
- Gotika III (kolem 1377)
Gotik III. (um 1377)
- Renaissance I (kolem 1601)
Renaissance I. (um 1601)
- Renaissance II (1. a 2. desetiletí 17. stol.)
– ante quem 1628
Renaissance II. (1. und 2. Jahrzehnt des
17. Jh.) – ante quem 1628

- Baroko (2. pol. 17. stol., 1652, 1672,
1682) + dílčí úpravy v 18. stol.
Barock (2. Hälfte des 17. Jh., 1652, 1672,
1682) + Teilherrichtungen im. 18. Jh.
- Klasicismus (1802–5; 1820–5)
Klassizismus (1802–5; 1820–5)
- Novodobé (2. pol. 19. a 20. stol.)
Neuzeitlich (2. Hälfte des 19. und 20. Jh.)
- Předpokládané zdivo
Vorausgesetztes Mauerwerk

lze dále předpokládat, že ve stejném koutu průjezdu bylo situováno schodiště do 1. patra domu, do síně (304).²⁷⁾

Původně **trojúhelný prostor** (125–127), podobný „kuchyni“ (312) v I. patře přiléhá k průjezdu. Nelze vyloučit, že do průjezdu se otevíral ve své plné délce cihelným pasem, podobně jako prostora (312) v patře.²⁸⁾ Prostor (125) sloužil také jako k umístění schodišťové šije do sklepa (004) – viz výše. V obvyklém případě je sklepní šije součástí síně a zabírá v ní určitou plochu. Půdorysné rozzevření domu na lichoběžné parcele vytvořilo zbytkový trojúhelný prostor (125), kam byla s výhodou přemístěna sklepní šije již mimo půdorys průjezdu (101).

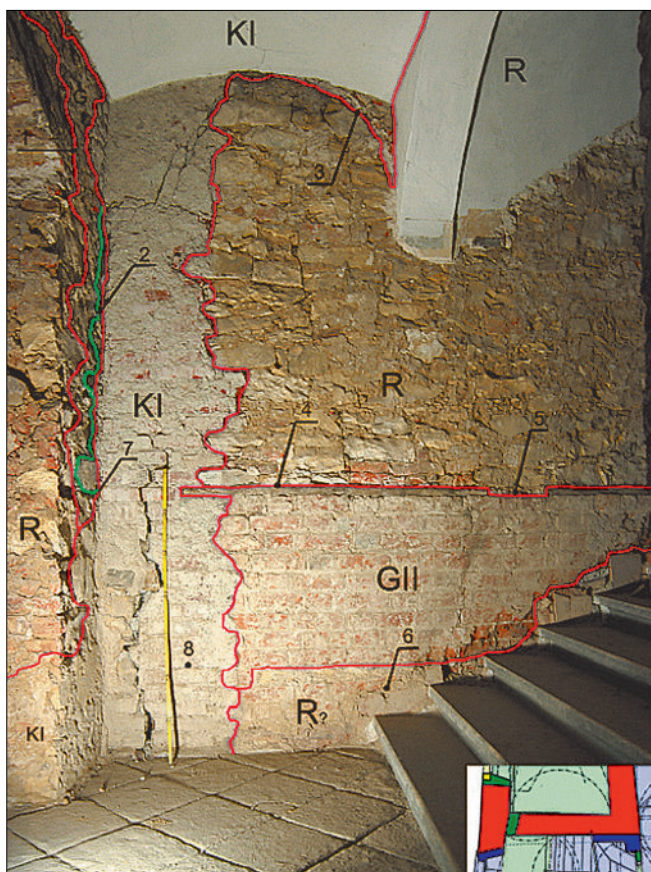
Prostor **dnešního obchodu** (113) mohl být od síně oddělen již ve středověku lehkou příčkou, nelze však vyloučit, že siň nejprve zaujímal celé severní nároží domu. Polohu gotických oken a případného vstupu zvenčí neznáme.

V místě dnešních **obchodních místností** (115) a (116), zaklenutých žebrovými klenbami, můžeme pro fázi z doby kolem roku 1337 předpokládat rovněž obchody vzájemně oddělené zdi a ploché stropy.²⁹⁾ Čela žebrových kleneb jsou prisazena k omítkám u bývalé podlahy 1. patra, jak je prokázáno v sondách na rubu kleneb. Na těchto omítkách je pouze jediný vápenný nátěr, což odpovídá brzkému dodatečnému vložení kleneb.

Mnoha úpravami přestavěný prostor **komory či dalšího obchodu** (108) využil pozůstatků staršího domu, jehož ohořelé zdivo jižní a severní stěny vystupuje ještě do výšky 180 cm nad dnešní podlahu³⁰⁾ a v torze je pozorovatelné na uliční stěně mezi okny. Z cihel byla přezděna při stavební fázi kolem roku 1337 jihozápadní a jihovýchodní stěna a jižní nároží bylo přitom ztuženo dřevěnou zazděnou kleštinou.³¹⁾ Ztužovala volné nároží ze spárovaných cihel, které je dodnes zachováno v úrovni 1. patra. Předpokládaná zaniklá zástavba, pokračující jižním směrem, tedy byla užší než místnost (108), ale podle dokladů renesanční omítky v úrovni 1. patra (viz dále) pravděpodobně zasahovala hlouběji do Jalovcové ulice. Lze předpokládat, že rozsah této místnosti i nadále respektoval starší stav, vymezený od jihu nálezem valounové dlažby v jižní části prostoru (107).

Úroveň podlahy byla v podstatě totožná s dnešní na obnoveném trámovém stropu sklepa (015). Polohu oken, případně exteriérového vstupu z Jalovcové ulice neznáme, stávající otvory jsou renesanční. S jistotou však víme, že pod jižnějším z obou dnešních oken je dochováno souvislé spárované cihelné zdivo z fáze gotika II. Vedlejší otvor je vícekrát upravován až k podlaží.

Na uliční stěně můžeme pozorovat stratigrafii využitých zbytků lomového zdiva předpožárové fáze gotika I a dozděné cihelným spárovaným zdivem fáze gotika II. Spáry mezi cihlami byly podržnuty. Cihly i lomové zdivo bylo omítáno tak, že na lomovém zdivu byla omítky silnější, minimálně

Obr. 8: SMP, dům čp. 234/I. Severovýchodní stěna mezipodestý schodů do 1. patra. Ukázka analytického vyhodnocení nálezuových situací. 1 – rozhraní mezi gotickým obvodovým zdivem do Jalovcové ulice a zdivem půdorysně lichoběžné renesanční nily se segmentovým záklenskem; 2 – vertikální spára mezi gotickým obvodovým zdivem a klasicistní opravou trhlíny statické poruchy; dříve sem doléhala renesanční zeď patra; do spáry zasahuje omítky středověkého původu, která naznačuje, že zde stála tenčí příčka, vymezující sál (316 + 317) od komory a síně; 3 – hrana po čele stržené renesanční klenby, která byla v klasicismu v místě podestý schodiště nahrazena segmentovou klenbou (parametry klenby byly shodné s dochovanou klenbou na podestě schodiště mezi 1. a 2. patrem); pas a klenba severního ramene schodiště je renesanční; 4 – gotická, pravděpodobně dubová fošna, ložená na poslední řádce spárovaného cihelného zdiva severovýchodní stěny schodiště (v úrovni podlahy 1. patra); prkno ukončovalo zdivo, na něm byly s největší pravděpodobností osazené trámy stropu bývalé komory, zrušené při vestavbě renesančního schodiště; 5 – mezera v prkně na cihelném gotickém zdivu nejspíše dokládá blíže neznámou anomálii v uložení gotických stropních trámů; 6 – zděným renesančním schodištěm narušený cihelný spárovaný líc gotické zdi; 7 – fragment gotické omítky obvodové zdi, náležející komoře mezipatra; 8 – líc cihelné klasicistní vysprávký trhlíny, která vznikla statickou poruchou a vykláněním severozápadní obvodové zdi do Jalovcové ulice.

— Ohrazení spár a časově odlišných konstrukcí (tečkované hrany konstrukce stejného stáří a nejistá rozhraní)
— Ohrazení opravených kamenných prvků
— Průběh historických omítek ve spáře nebo hrana dochované vrstvy v ploše.

Legenda (použita z SHP objektu): G – gotika fáze II (kolem 1337), R – renesance (okolo 1600), KI – klasicismus (dvě fáze; 1800–1824).

27) Z půdorysné rozvahy vyplývá, že schodišťové rameno do patra bylo pravděpodobně souběžné s pavlačí. Jednou z klíčových indicií je již zmíněný fragment stropního trámu, který je rovnoběžný se severozápadní stěnou průjezdu, a proto logicky vymezuje nejjednodušší způsob orientace schodiště do patra i pavlače se vstupy do komor. Asymetrická poloha vjezdu z ulice i do dvora vymezuje v síni a průjezdu víceméně stálý, „průjezdný profil“ 260 cm, vedle něj vychází vhodné a dostatečné dimenzované místo na schodišťový uzel. V kritické zóně stojí klasicistní zeď. V podlahách se nekopalo.

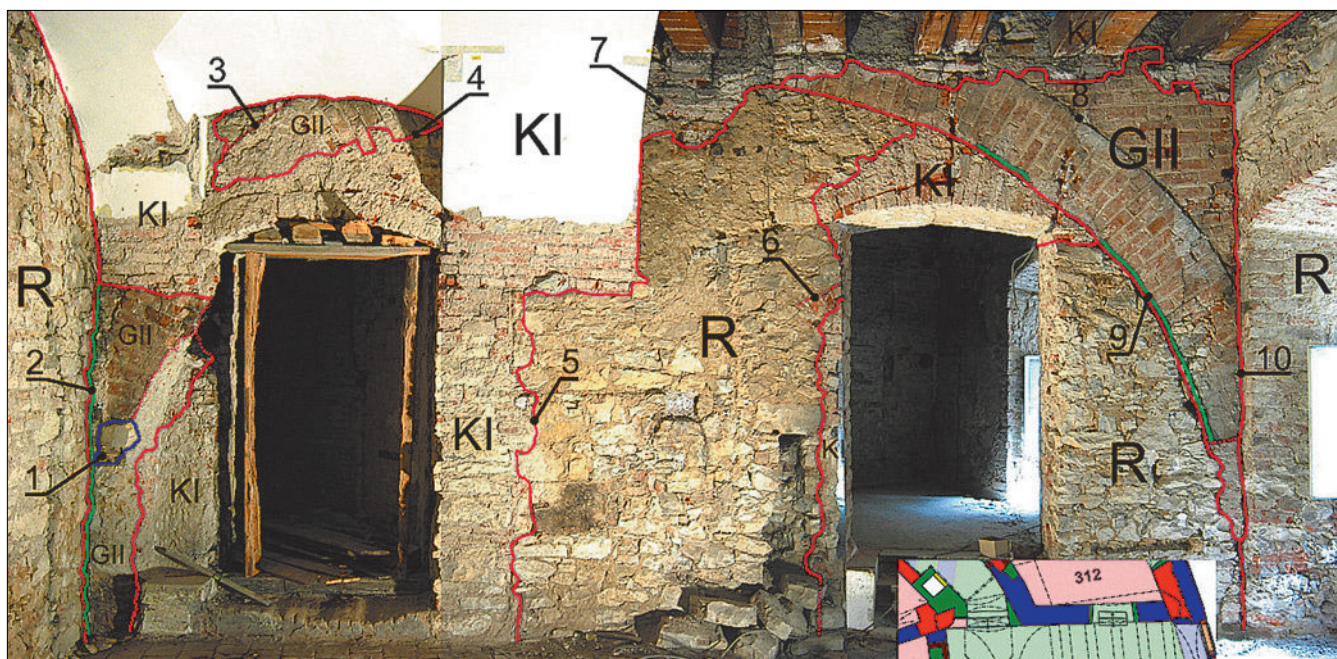
28) Předpokládaný pas mezi průjezdem (101) a místností (125–128) byl nahrazen renesančním zdivem při renesančním zaklenutí průjezdu. Situace byla prokázána sondáží v jihovýchodním koutu průjezdu. Na

ostění průjezdu do dvora byla nalezena i návaznost omítky severním směrem na předcházející stěnu či spíše pas fáze gotika II.

29) O přístupech zvenčí do obou obchodů (115) a (116) nevíme nic bližšího, neboť zde neprobíhaly žádné stavební úpravy, při nichž by bylo možné situaci sledovat.

30) Severovýchodní stěna místnosti je do výšky cca 200 cm upravena novodobě vlámaným ústupkem, nad nímž je neohořelé opukové zdivo, současné s fošnou podstropních trámů fáze gotika II. Oblast nově vlámaného ústupku může signalizovat odsekání staršího lince, analogického k situaci v soutce, tedy z fáze gotika I před požárem.

31) Dendrochronologicky byla kleština datována do doby po roce 1296 (podkorní sletokruhy nebyly zachovány).

Obr. 9: SMP, dům čp. 234/I. Síně v 1. patře (304), pohled na jihovýchodní stěnu. Ukázka analytického vyhodnocení náleзовých situací. 1 – na čelní ploše do síně hladce opracovaný opukový kvádř; podepírající výběh cihelného pasu; na kamení stopy vápenného nátěru, který dokládá, že kámen nezakrývala vrstva omítky, ale jen vápenná líčka; část konzoly odesána při klasicistní úpravě; nad konzolou v koutu s renesanční příčkou výplň rubu cihelného pasu, původně zakrytá hladkou vápennou omítkou; 2 – dvě vrstvy omítek (dvě fáze), pocházejících ještě z období před renesanční přestavbou domu, při které bylo 1. i 2. patro předěleno zděnou příčkou; spodní dvouvrstvá, s podhazem (zdánlivě se projevující jako třetí omítková vrstva); 3 – fragment cihelného gotického pasu, původně otevřeného, oddělujícího síně (304) od půdorysně trojúhelné dispozice kuchyně (312); horní hrana cihelného záklenku, nad nímž se nachází řádka rovněž pečlivě líčovaného a spárovaného cihelného zdiva, které pokračuje do 2. patra; 4 – spodní hrana fragmentu pasu pod klasicistní cihelnou klenbou síně (304); 5 – rozhraní renesančního zdiva příčky pod gotickým pasem a klasicistního zdiva vlevo při vstupu do chodbičky (305); 6 – patra renesančního záklenku vstupu do kuchyně (312), odbouraného v klasicismu; 7 – klasicistní zdivo pod trámovým stropem v jižní části síně, který pochází ze stejné doby jako valená klenba v severní části; 8 – cihelná výplň zdi, vynášena pasem až do úrovně 2. patra; líc zdiva je pečlivě spárován; 9 – spodní hrana cihelného gotického pasu, ve spáře na styku s renesančním podezděním nejméně dvě vrstvy vápenných, hladce utazných omítek středověkého původu; 10 – vertikální spára mezi náběhem gotického cihelného pasu a renesančním zdivem špalety široké niky sduženého okna jihozápadní dvorní stěny síně (304), ve hmotě středověkého původu (fáze gotika II).

— Ohraničení spár a časově odlišných konstrukcí (tečkované hrany konstrukce stejného stáří a nejistá rozhraní)

— Ohraničení opracovaných kamenných prvků

— Průběh historických omítek ve spáře nebo hrana dochované vrstvy v ploše.

Legenda (použita z SHP objektu): G – gotika, fáze II (kolem 1337), R – renesance (okolo 1600), KI – klasicismus (dvě fáze; 1800–1824).

1,5 cm a vyrovnávala nerovnost kamenného líce, zatímco přes cihly byla nanášena velmi tenká vrstva o síle nejvýše 0,5 cm, v níž se cihelná struktura místy reliéfně propisovala. Vše překrylo postupně několik vrstev vápenných nátěrů.

V místnosti se zachoval gotický strop z hraněných dubových trámů se záklopem, z prken řezaných na katru (!).³²⁾

Archeologicky nalezené **pozůstatky zástavby v jihovýchodním koutu dvora** nelze za současného poznání stratigraficky vztáhnout k zachovanému gotickému zdivu domu. Pozůstatky fasády jižního křídla však dokazují, že jižním směrem zde rozhodně nepokračovala patrová zástavba. Uliční stěna jižního křídla v rozsahu dnešního prostoru (122) je však vyzděna z gotických spárovaných cihel. Nevíme, zda jde o ohradní zeď nebo přízemní křídlo.³³⁾

Mezipatro

V oblasti dnešního renesančního schodiště se nacházela jediná odlišně patrovaná část domu – mezipatro, které vy-

užilo podstatné části předcházejících konstrukcí z fáze gotika I. Na severovýchodní i jihozápadní zdi jsou zachovány gotické omítky ve dvou vrstvách, nanášené na ohořelé opukové zdivo fáze gotika I a porušené vložením renesančního schodiště. Na těchto zdech, opravených a nadezděných ve fázi gotika II, se zachovaly fošny pro uložení stropních trámů v odlišné výšce asi 22 cm.³⁴⁾ Lze z toho pravděpodobně odvozovat, že mezipatro obsahovalo 2 komory. Příčka mezi nimi musela být tenká, s ohledem na nálezy omítek na jihovýchodní stěně.³⁵⁾ Výška komor činila nejvýše 240 cm a respektovala víceméně shodnou úroveň podlah I. patra.

Přístup do komor vyvýšených oproti průjezdu o cca 160 cm vedl, jak již bylo zmíněno, z nedochované pavlače. Dnes existuje fragment sedlového portálu do severnější z obou komor, který se dnes nachází ve zbytkovém prostoru mezi rubem klenby sklepní šije (01) a severnějším ra-

32) Podrobněji v samostatném příspěvku o stropních konstrukcích středověké stavební fáze domu: M. Rykl a kol. *studentů*, o. c., (viz též pozn. 21).

33) Do zdi je vetknut dřevěný trám, uložený přibližně v úrovni dnešních stropů nad přízemím, který zřejmě není součástí gotického zdiva (široké okoli jeho zhlaví je překryto kletovanou omítkou, do níž jsme nesonovali). Trám předchází raně barokní přestavbě 2. poloviny 17. století. Dendrochronologicky se jej nepodařilo datovat.

34) Na jihozápadní straně (nad kratším schodišťovým ramenem) byly stropní trámy uloženy na fošnu do kapes v kamenném zdivu. Fošna na severovýchodě souvisí s cihelným spárovaným zdivem nadezděným ve fázi gotika II na ohořelé zdivo fáze gotika I (analogicky jako na jihozápadní stěně místnosti 108).

35) Ve východním koutu severnější komory je čitelná stratigrafie mezi ohořelým zdivem gotika I a koutového ztužujícího pilířku ze spárovaných cihel fáze gotika II, který souvisí s vložením cihelného pasu mezi síní a průjezdem. Omítka z fáze gotika II pokračuje z kamenného zdiva až na pilíř a dále k sedlovému portálu (viz následující).

menem renesančního schodiště. Jižní z obou předpokládaných komor byla osvětlena oknem do Jalovcové ulice, které vzniklo opravou staršího otvoru z fáze gotika I a je ve fragmentu levé části niky pozorovatelné na podestě renesančního schodiště.

Podle rozpoznání charakteru obou komor jde bezpochyby o prostory čistě utilitární, patrně skladovací.

1. patro

Výsledky výzkumu 1. patra domu přinesly překvapující množství podrobných informací, umožňujících se značnou dávkou pravděpodobnosti si učinit obraz obytných a reprezentativních prostor tohoto výstavního domu.

Velkorysá dispozice 1. patra obsahovala rozlehlou síň (304), sál (316 + 317) v čele domu, nepravidelnou rohovou místnost (314), identifikovatelnou jako obytnou komoru, vytápěnou světnici (305 + 311), výběžek síně s topeništěm (312), nazvaný pro jednoduchost jako „kuchyně“, obytný prostor (321), pravděpodobně průchozí do nezachované jihozápadní části domu a nakonec jednu či dvě komory v místě dnešního renesančního schodiště.

Příchozí vystoupal po již zmíněném schodišti do rozlehlé síně (304). Pokračující gotické schodiště do 2. patra zaniklo beze stopy při pozdější renesanční přestavbě, zřejmě se však nacházelo tamtéž. Z kresebné rekonstrukce vyplývá logika umístění schodiště vůči někdejšímu konstrukčnímu systému stropu síně.

Ve dvorní zdi, v západním koutu síně, ve shodné poloze se stávajícími dveřmi do klasicistní zděné arkády, se nacházel otvor se segmentovým záklenkem niky, umístěným těsně pod stropem. Šlo nejspíše o dveře na pavlač, okno do dvora je v koutě méně pravděpodobné.³⁶ V dvorní obvodové zdi v místě stávajícího sdruženého renesančního okna lze předpokládat rovněž existenci nějakého středověkého okna.

Síň byla plochostropá. Z výsledků průzkumu vyplývá, že zde s největší pravděpodobností byl strop stejné konstrukce jako v sále (316 + 317), neboť oba stropy byly zřejmě uloženy na tutéž podpůrnou konstrukci mezi síní a sálem (viz dále).³⁷

36) Pokud šlo skutečně o dveřní otvor, je zjevné, že jeho zvýšená poloha byla zapříčiněna odlišným patrováním té části domu, kam otvor směřoval.

37) Záklopové „trámky“ a fošny vycházejí na úroveň rubu cihelného pasu mezi síní (304) a „kuchyní“ (312), čímž se vysvětluje, že do pasu nebyly vetknuty žádné trámy. Stropní trámy tedy probíhaly ve směru severovýchod – jihozápad, v tomtéž systému a směru jako v sále (316 + 317) a v „kuchyni“ (312). Dodatečně byly podepřeny dvěma průvlakami, zřejmě renesančními, které již byly zasekány do cihelného pasu, podezděného plnou renesanční zdí. Dnešní strop z roku 1822 (dendrodat.) je uložen v opačném směru severozápad – jihovýchod, výškově je umístěn stejně jako strop středověký a jeho trámy narušují zdivo gotického pasu.

Obr. 10: SMP, dům čp. 234/I. Bývalý sál v 1. patře, severovýchodní stěna dnešní místnosti (316), v čele domu. 1 – meziokenní pilíř ze spárovaného zdiva fáze gotika II; 2 – fragmenty opukových sedátek v nikách oken; 3 – pátý segmentových záklenků gotických nik; 4 – vyžlabená hrana cihelného oblouku sedile východní stěny sálu.

Úroveň gotické podlahy lze přibližně odvodit na základě nalezeného fragmentu stropního trámu nad přízemím, z čehož vyplývá, že se nacházela asi o 20 cm níže než v sále (316 + 317), pokud nebyla úroveň dorovnána násypem.

Síň se otvírala volným neprofilovaným cihelným pasem do trojúhelné prostory (312), obsahující topeniště.

Trojúhelný prostor „kuchyně“ (312) vznikl důsledkem tu-pouhlého půdorysu domu, vklíněného do souběhu ulic.

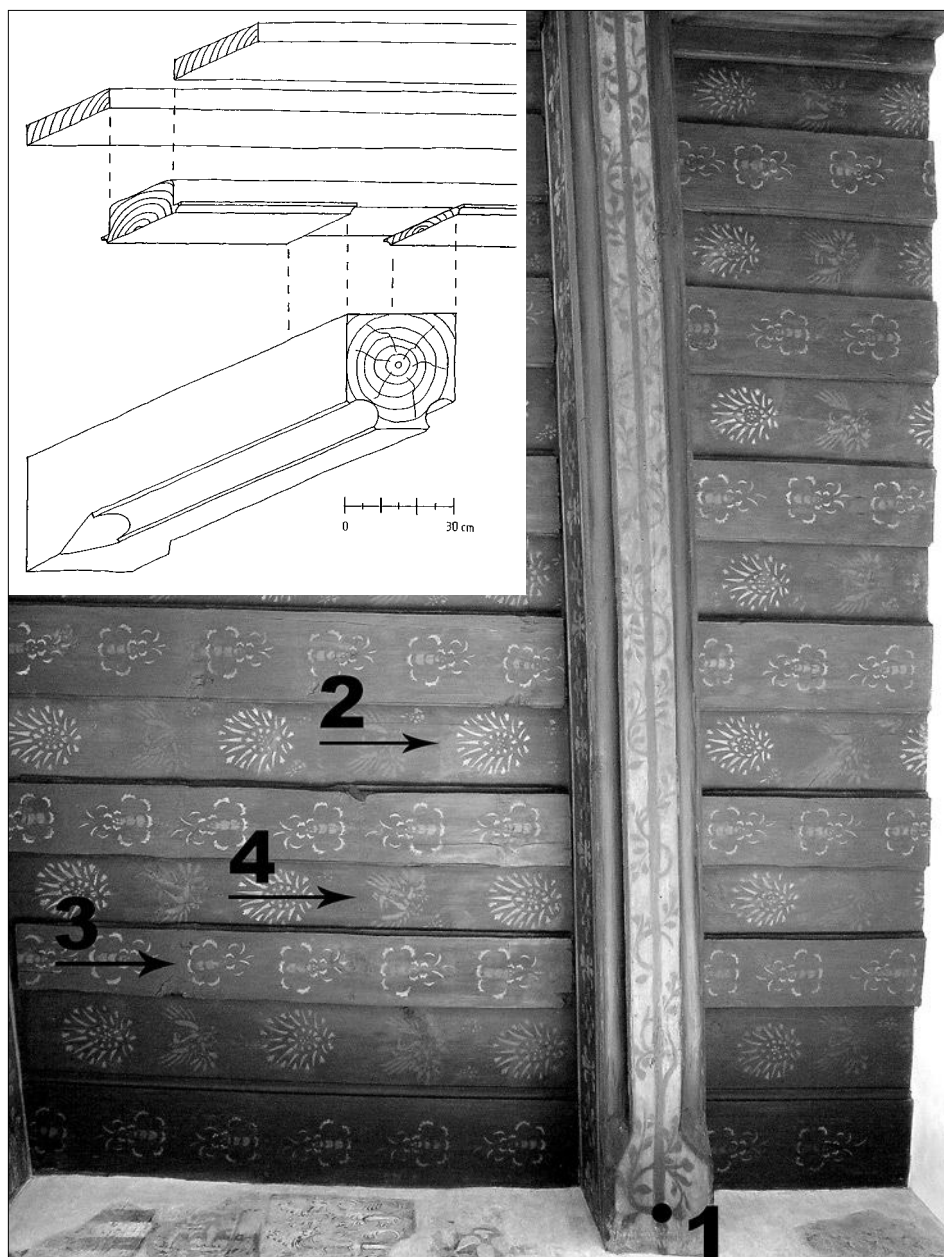
Při průzkumu byl nalezen příkladací otvor do kamen světnice v originálním cihelném zdivu z fáze 1337. Tato situace je čitelná i na opačné straně zdi ve světnici (311).

Nad příkladacím otvorem se nachází stopa dymníku vyklenutého z cihel, stoupajícího k dvorní jižní stěně. V ní byl objeven kouřový otvor, klenutý segmentem, který pravděpodobně vyústoval do zděného komína ve dvorní zdi.³⁸

Běžným průvodním jevem způsobu vytápění světnice, a to až do 1. poloviny 19. století, je umístění topeniště a obslužného prostoru pro světnici v koutu síně. Zde je řešení odlišné v tom, že topeniště nutně přiléhající ke stěně světnice se ocitá v klínovitém zbytkovém prostoru (312).

Ačkoli tím konkrétní půdorysná situace teoreticky umožnila úplné vyčlenění obsluhy topeniště ze síně do samostatné místnosti, nestalo se tak. Prostorové spojení se síní zde převážilo a realizovalo se otevřeným pasem. Umístění topeniště do koutu, vizuálně a prostorově propojeného se síní, dokládá užití zřejmě v té době již zafixovaného schématu, pro které však prozatím nemáme pro starší období spolehlivé doklady. Příznačným vývojovým rysem je pak renesanční přestavba, při níž skutečně došlo k tomu, k čemu

38) V sondě na dvorním lici byl objeven fragment vpadlého pole cihelné fasády, se stopami prodehtování ve spárách mezi cihlami. Nejprve očekávaný kouřový otvor v lici fasády nebyl nalezen, zdivo v kritické zóně proti ústí kouřového otvoru uvnitř bylo přezděno ve fázi gotika III. Lze tedy s určitou pravděpodobností odvodit, že kouř byl odveden zděným komínem, zazděným při přezdívání celého lince dvorní stěny ve fázi gotika III.

Obr. 11: SMP, dům čp. 234/I. Pohled na část stropu bývalého sálu, dnes v místnosti (317) a axonometrické zobrazení skladby stropní konstrukce. Stav stropu po restaurování (ak. mal. K. Kubátová). 1 – stylizovaná „žerd“ ovínutá rostlinným motivem úponků; 2 – dekorativní abstraktní paprscitý motiv žluté barvy, podobný bodláku; 3 – kuriozní tvar podobný hmyzu (včela ?); 4 – stylizovaný gryf červené barvy.

zbytkový trojúhelník v půdorysu domu vybízel a co ve středověku nebylo využito: podezdění pasu a vznik uzavřené černé kuchyně.

Dochovaný trámový záklopový strop středověkého původu se nepodařilo datovat, ale charakterem konstrukce odpovídá trámovému stropu nad sálem (316 + 317), datovanému do let 1334/5.³⁹⁾

Komora(y) – v místě renesančního schodiště (301): Středověká podoba prostoru dnešního renesančního schodiště (301) není známa. V návaznosti na zděné nároží místnosti (321) lze očekávat zeď či příčku, kopírující situaci ko-

39) Jeho specifikem je použití mohutných, 9 cm vysokých fošen, pracově označených jako „trámky“. Jsou osedlané přes stropní trámy a do nich je vložen záklop o síle 5 cm. Systém stropu připomíná v západních zemích obvyklý systém „Mutter-Kinderbalken“. Podrobněji ke stropu viz pozn. 5.

mor mezipatra. Podle této stěny zřejmě stoupalo schodiště do 2. patra. Zcela hypoteticky můžeme odhadovat, že v daném prostoru byla opět jedna nebo dvě komory, tentokrát již na výšku celého podlaží.

Sál (316 + 317): V čele domu se nacházel reprezentativní prostor se třemi okny se sedátký ve výklencích a nepochybně s kamennými ostěními, jejichž fragmenty jsou druhotně použity v mladším zdivu. V severozápadní stěně do Jalovcové ulice byly identifikovány špalety jediného otvoru, zjevně bez sedátek, s půdorysně lichoběžnou nikou; účel tohoto otvoru je neznámý (vstup např. do arkýře ?).⁴⁰⁾

Východní stěna byla pročleněna velkou cihelnou arkádou sedile, na hraně s vyžlabenými tvarovkami. Dno této niky bylo opatřeno prknem, jehož pozůstatky se zachovaly pod pravou špaletou. Vedle niky sedile je opukový hrotitý profilovaný portál, kterým se vstupovalo do rohové komory (314). Bezprostřední blízkost detailu cihelné niky a kamenného ostění portálu potvrdila současný vznik cihelných i kamenných konstrukcí.

Pro označení takto výpravného prostoru v klíčové pozici v půdorysu domu je možné použít pojmu sál. Jeho podlaha, jak již bylo zmíněno, byla asi o 20 cm výše než podlaha v síni (304). Je tedy zřejmé, že šlo o dvě oddělené místnosti. Dnešní dělicí zeď je renesanční, přistavená na spáru, do níž oboustranně zabíhají fragmenty gotických omítek,

které tak nemohly být otlučeny.

Proto lze mezi sálem a síní předpokládat v místě dnešní renesanční zdi rozčlenění lehkou příčkou, která spočívala na cihelném pasu v přízemí. Konstrukci této příčky neznáme; musela však být nosná (např. hrázděná), neboť stropní trámy sálu (316 + 317) i síně (304) se o ni opíraly.

Identická situace omítek byla nalezena ve spáře mezi severozápadní obvodovou zdí do Jalovcové ulice a renesanční zdi mezi (317) a schodištěm (301). Sál byl tedy vůči schodišti vymezen lehkou příčkou.

Stávající trámový strop je dendroanalýzou vročen do roku 1335. Jeho provedení je shodné s již popsaným stropem v „kuchyni“ (312) a podrobně se jím zabývá samostatná

40) Plochu fasády pokrývá novodobá replika renesančního sgrafita, která je dosud v dobrém stavu. Při průzkumu ani při opravě domu nebyla tato omítka narušována.

studie.⁴¹⁾ Na stropě byly objeveny dvě vrstvy výmalby, z nichž spodní (starší) je středověká.⁴²⁾

Starší vrstva zřejmě ještě náleží ještě době před vložním průvlaku v roce 1377 (viz dále). Jde o šablonovou výmalbu na záklopu a malovanou „žerd“ na trámec. Borové trámy byly ponechány v přirozené tmavě hnědé patině nebo byly uměle přitma-veny. Vzory aplikované na tento povrch jsou žlutooranžové.

Pro veškeré gotické fáze nebyly v sále nalezeny stopy vytápění.

Ve východní části vedle „kuchyně“ (312) s topeništěm se nacházejí prokazatelné zbytky **světnice** (311 + 305).⁴³⁾ Světnice byla zhotovena tesařským způsobem s vodorovně kladených fošen (desek) s nárožními sloupky (konstrukce velmi obvyklá v německém prostředí – Ständerbohlenwerk). Teprve poté bylo vyzdíváno okolní, důsledně cihelné zdivo. Sloupky v rozích vystupovaly zčásti do prostoru místnosti, z části byly obezděny, takže po nich zůstaly čitelné negativy. Z toho vyplývá, že fošny deštění byly v rohových sloupcích vkládány do drážky. Strop se nezachoval, dnešní renesanční pochází podle dendrochronologické analýzy z roku 1601.

Zřetelné stopy po průvlaku či mohutném trámu probíhajícího východozápadním směrem dokládají rozčlenění stropu na třetiny. Jím odpovídaly přízední trámy, zapuštěné do zdiva.⁴⁴⁾ Konkrétní podobu stropu neznáme. Mohl být trámový se záklopem nebo obdobný stropu v sále (316 + 317).

Vstup do světnice ze síně byl pod velkým otevřeným cihelným pasem. Zachovala se patka záklenku niky a v prahu výdřevy dlab pro dveřní zárubeň.

Při západní stěně stála kamna, obsluhovaná příkládacím otvorem skrz cihelnou zeď a zřejmě byla mírně odsazena do prostoru. Za nimi totiž (kromě příkládacího otvoru) probíhala výdřeva stěny. Kamna nestála v koutě, takže můžeme předpokládat lavici po jejich obvodu.

Zřejmě jediným otvorem uprostřed jižní stěny bylo osově umístěné okno, s půdorysně pravouhlou nikou s výdřevou, doloženou otisky ve zdivu maltě. V zachovaném prahovém trámu výdřevy se dochovaly plátové spoje pro sloupky hran niky. Okenní otvor se navenek projevoval cihel-

Obr. 12: SMP, dům čp. 234/I. Bývalá světnice v 1. patře, dnes severní stěna místnosti (305). Detail otisků výdřevy z fáze gotika II v horní části stěny. 1 – zřetelné otisky fošen výdřevy; 2 – otisk přízedního průvlaku; 3 – zbytek mohutné vrstvy renesanční jádrové omítky, nanesený přes otisky po výdřevě při přestavbě kolem roku 1600.

ným ostěním s výžlabkem. Dřevěná světnice se tak při pohledu zvenčí neuplatňovala.

Východní stěna je od renesanční přestavby z větší části přezděna. Přesto byly nalezeny otisky alespoň části výdřevy. Podobu středověkých okenních otvorů neznáme. Podle obvyklého provedení dřevěných světnic by bylo možné očekávat sestavu menších otvorů v trojúhelné sestavě, jak je zcela hypoteticky naznačeno v axonometrické rekonstrukci.⁴⁵⁾

Určitým signálem k možnému rozvrhu otvorů jsou poznatky z bývalé jižní fasády, které budou představeny v následujícím textu.

PRVNÍ EXKURS

Dochovaný fragment fasády (pokus o rekonstrukci jejího vzhledu a vyplývající důsledky)

Pro rekonstrukci vnějšího členění fasády středověkého domu byly nejvýznamnější nálezy učiněny na části dvorní fasády a v úzké soutce mezi středověkým domem a raně barokním východním křídlem kláštera dominikánů a dále pak na části dvorní fasády. Situace je čitelná pouze částečně, neboť bývalou gotickou fasádu plošně pokrývají dvě vrstvy renesančních omítek. Přesto bylo možné na poškozených místech v soutce odvodit, že gotická fasáda byla v úrovni stropu mezi 1. a 2. patrem pročleněna slepými arkádami nejméně o dvou polích, které osově nekorespondovaly s jižním

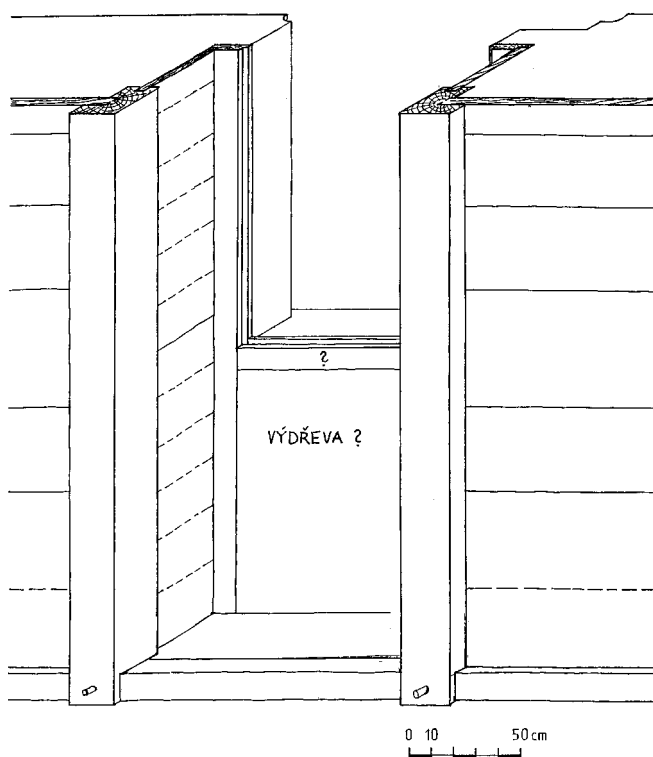
41) Viz pozn. 5.

42) V době vzniku článku nebyly k dispozici výsledky restaurátorského průzkumu. Viz též pozn. 65.

43) Shromážděné poznatky ze zachovaných fragmentů i otisků budou podrobněji publikovány v připravovaném příspěvku, viz pozn. 5.

44) Mezi čely průvlaků byly na východní i západní straně nalezeny četné dubové hmoždinky o průměru cca 2 cm. Snad je lze spojit se způsobem uchycení obkladu mezi čely průvlaků, který dotvářel horní partii výdřevy světnice, ale bližší podrobnosti si prozatím neumíme představit.

45) Kresebně byla prověřena sestava 3 + 2 a 2 + 1. Konfrontací se zachovanými otisky výdřevy připadá v úvahu pouze sestava 2 + 1. Sondáž zvenčí nepřípadala v úvahu, neboť je zde souvisle zachovaná plocha novodobých sgrafit. Jiná možnost podoby otvorů je diskutována v pozn. 47.

Obr. 13: SMP, dům čp. 234/I. Rekonstrukce jižního gotického okna světnice, dnes (311), podle pozůstatků a otisků výdřevy. Plnými čarami zázor-něn prokázaný spárořez mezi fošnami výdřevy, čárkovaně odvozený stav.

oknem světnice. Arkády jsou z cihelných vyžlabených tva-rovek a vyzděny byly současně se zdívem náležejícím k vý-dřevě světnice. V okolí okna světnice byla situována vpadlá nika s vyžlabenou hranou s blíže neznámým horním za-końčením, podle výškové polohy nalezeného fragmentu snad segmentovým. Nika se osově vázala na sloupek mezi půl-kruhově zaklenutými arkádami.

Z přiloženého pokusu o rekonstrukci vyplývá, že v rozsahu světnice se potkaly dva jednoduché kompoziční záměry: oso-vě umístěné okno v interiéru světnice a rytmus arkád vněj-ší fasády. Proto je okno ve vnější nice umístěno asymetricky.⁴⁶⁾

Západně od této situace byl na dvorním líci zdi proti pro-stoře (312) nalezen další fragment cihelného, patrně půl-kruhového záklenku s vyžlabením na hraně, který svou re-konstruovanou šířkou odpovídá nálezům v soutce. Patří však již k eventuálnímu dalšímu systému členění jižní dvorní fa-sády.⁴⁷⁾

46) Kresebným prověřením se ukázalo, že nalezený rytmus arkád se ne-vázal na šířku světnice, ale na půdorysný zlom v jižní dvorní fasádě. Nalezené fragmenty jsou ovšem natolik skrovné, že předložená hypo-téza je spíše námětem k diskusi a rovněž apelem k pozornému sledo-vání a pečlivé dokumentaci obdobných zbytků u jiných domů Staré-ho Města.

47) Zajímavá skutečnost se ukázala přiložením nalezených hran ve fasá-dě na průmět nízkých mladších otvorů v interiéru světnice. Zdá se, že re-nesanční okno při jihozápadním koutu světnice i klasicistní průraz me-zi místnostmi (311) a (309) využilo záklenek nebo alespoň jeho vrcho-lovou partii (viz alternativy rekonstrukce na obr. 19). Záklenek v ci-helném zdivu již existoval jako slepá gotická arkáda. To by bylo výhodné, neboť ze 70 cm síly zdi byl záklenek již připraven do hloubky 26 cm. Prověříme-li dimenze velkých renesančních okenních ník do Jilské ulice k východu, vnučuje se otázka, zda i tyto níky nekopírují členění gotické cihelné fasády do Jilské ulice. Zpětně to nutí k zamýšlení, zda k východu do Jilské ulice vůbec byla trojúhelná sestava oken 2 + 1, tak jak bychom pro světnici obvykle očekávali nebo jiná sestava s ok-

Cihelné zdivo má podřezávané spáry, ale zřejmě od po-čátku bylo omítnuto tenkou kletovanou omítkou. Nedatova-telný fragment s pozůstatkem lemující malované pasparty byl nalezen pod renesančními omítkami kolem hrany výžlabku východní stojky ostění okna světnice.

Koncová pozice světnice s výdřevou a následující rene-sanční přestavba s okny směřujícími do dnešní soutky me-zi světnicí a raně barokním křídlem dominikánů dokládá, že pro gotickou i renesanční etapu trakt do Jilské ulice končil světnicí a dále pokračovalo volné prostranství, uzavřené do Jilské již zmíněnou gotickou zdí, nanejuvýše s podružnou pří-zemní zástavbou podél ní.

Obytná místnost – „komora“ (314): Nárožní prostor mezi sálem a světnicí zaujala nevytápěná místnost,⁴⁸⁾ pří-stupná ze sálu hrotitým portálem. V čele domu k severo-východu bylo okno s dřevěným sedátkem v nice. Zda bylo v místě do Jilské ulice další okno, není známo. Špalety dnešního okna jsou vylámaný do gotického zdiva.

Není pravděpodobné, že by tato místnost byla propoje-na se světnicí (305 + 311).⁴⁹⁾

Neprofilovaný záklopový strop byl datován do roku 1337, což je nejmladší datum ze souboru ze 30. let 14. století. Velmi štíhlé stropní trámy i záklop na polodrážku byly vi-ditelné až do počátku 19. století a vždy byly ponechány v rezně dřevěné podobě, bez maleb a bílení (což je v ná-padném protikladu s náročnou úpravou stěn místnosti pozdně gotickou výmalbou). Omítka mezi trámy je pouze bílená.⁵⁰⁾

Místnost, situovanou vedle sálu a z něj přístupnou, mů-žeme nejspíše nazvat obytnou komorou. Mohli bychom ji po-važovat za soukromou část dispozice. Podle polohy v pů-dorysu a podle přístupu ze sálu hrotitým profilovaným por-tálem, se přikláníme spíše k interpretaci, že šlo o další re-prezentační část dispozice patra domu. V pozdním středověku by takový prostor mohl být nazván např. „Trink-stube“ (viz pozn. 66), v renesanci pak např. kabinetem.

Obytná místnost (321): V jihozápadní části půdorysu se nacházela místnost s oknem do Jalovcové ulice, se se-dátkem v nice. Ze síně (304) sem vedly dveře, jejichž původ-ní segmentový záklenek byl později snížen. Nynější otvor směrem do dvora v jihovýchodní zdi mohlo být okno, pří-padně i dveře na předpokládanou pavlač. Poměrně vysoký segmentový záklenek byl později ještě dvakrát upravován (snížován), jak dokládají spáry s omítkou.

Jihozápadní stěna byla jako jediná vyzděna ze spáro-vaných cihel, které však v koutech přecházejí do okolního kamenného lomového zdiva. Děje se tak však bez násil-

nem(-y), obdobně jako na jižní straně.

48) Teoreticky nelze vyloučit vytápění této místnosti krbem. Ten by bylo možné lokalizovat do koutu mezi okny, na úsek východní zdi do Jilské ulice, případně do pozice okna do Jilské ulice. V násypu v podla-ze však souvisle probíhá vnitřní omítka s fází gotika II, starší než klen-ba v přízemí, přičemž na této omítce nejsou žádné stopy po navazují-cím vytápěcím tělese. Do souvrství omítek na stěně nebylo vzhledem k nalezeným malbám záměrně sondováno. V této souvislosti je ještě třeba zmínit částečné odsekání neprofilovaných stropních trámů míst-nosti (314) při východní stěně, které by umožnilo průchod komínové-ho tělesa nebo sopouchu.

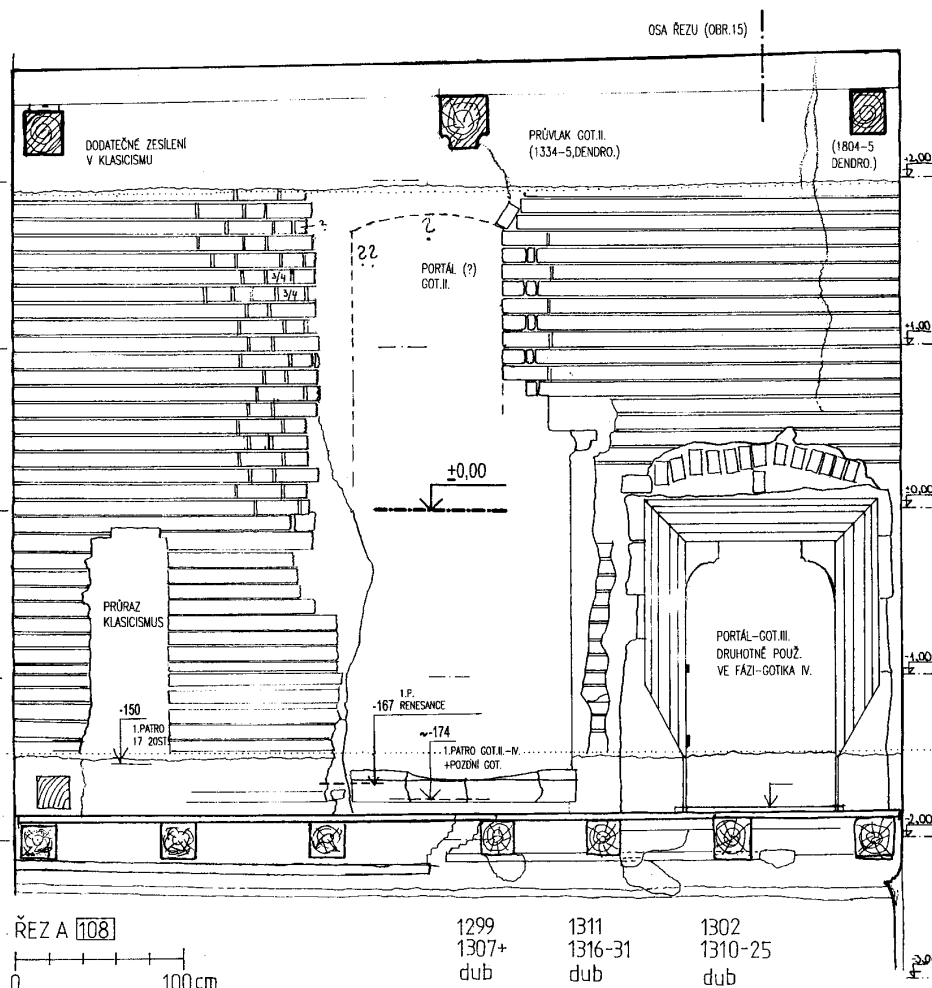
49) V kritickém místě je prahový trám proříznut při vložení klenby do pří-zemí, takže se lze jen domnívat, že zde žádný vstup nebyl.

50) Pozoruhodné je i množství hřebů vražených do stropních trámů, jejichž účel je zatím neznámý. Hřeby jsou však rozmístěny v určitém systému. Podrobněji v samostatném příspěvku o stropech domu – viz pozn. 5.

ných přechodů, takže jde o jedinou fázi gotika II. Původně byl v této zdi jediný otvor, z něhož se zachovala jedna cihla patky záklenku. Vysoko umístěný otvor má jednu špaletu narušenou, přičemž práh zanikl při renesančním průrazu dveří. Je do určité míry pravděpodobné, že šlo o dveřní otvor, zpřístupňující odlišné patrovanou jihozápadní část domu.⁵¹⁾ Teoreticky ovšem nelze vyloučit, že nalezený záklenek náležel nejprve vysoko položenému oknu, které se vyhýbalo střeše nižšího křídla, přiléhajícího jihozápadním směrem.⁵²⁾

Předpokládané navazující křídlo předstupovalo, jak již bylo uvedeno, podle renesančních omítek v soutce, do Jalovcové ulice,⁵³⁾ ale jižní nároží místnosti (321) směrem do dvora bylo naopak zvenčí volné. Nalezen byl vyvážaný roh z cihelného spárovaneho zdiva, ve fragmentech dochovaný v celé výši I. patra.

Zachovaný gotický strop sestával z neprofilovaných trámů, ze záklopu na polodrážku (prken řezaných ruční pilou) a z průvlaku. Ten byl dendrochronologicky datován do let 1334/5.⁵⁴⁾ Pozoruhodností průvlaku je chybějící výběh profilace ve styku s cihelnou západní zdí. Na první pohled by se mohlo zdát, že šlo o zkrácení místnosti vloženou cihelnou zdí, ale z ostatních souvislostí je zřejmé, že zeď je součástí fáze gotika II (jak již bylo diskutováno). Důvod, proč profilace průvlaku zabíhá do cihelné zdi bez náběžného štítku, tak zůstává neznámý.⁵⁵⁾

Obr. 14: SMP, dům čp. 234/I. Názevová situace na jihozápadní stěně prostory (321). 1 – vstup (?) ve fázi gotika II; 2 – sedlový portál z fáze gotika III, osazený ve fázi gotika IV. Podle spároveň cihel je zřejmé, že sedlový portál je do cihelného zdiva osazen dodatečně. K němu nadále fungoval výše zmíněný vstup; 3 – renesanční portál či dveře po změně patrovaní přilehlé budovy.

DRUHÝ EXKURS

K otázce materiálu zdiva a jeho datování

Obnažené zdivo I. patra je zčásti z lomové opuky a z částí z cihel. Převážná část obvodového zdiva je z opuky, rovněž jako dělicí zeď mezi sálem (316 + 317) a komorou (314), a mezi schodištěm (301) a místností (321). Naopak světnice (311 + 305) je kompletně obezděna cihlami, rovněž jako meziokenní pilíře sálu (316 + 317). Cihelný je pas mezi síní (304) a „kuchyní“ (312), i oblouk sedile v sále (316). Překvapivě cihelná je i jihozápadní zeď místnosti (321).

Kombinace materiálu, zvláště tam, kde jsou celé stěny z cihel, navozuje myšlenku, že by mohlo jít o dvě rozdílné fáze či mikrofáze. Dokonce některé názevové situace si v tomto smyslu protirečí: v místnosti (321) je cihelné zdivo čelní zdi provázané s kamennými zdmi do dvora a do ulice, naproti tomu pas mezi (304) a (312) je vláman do již hotového kamenného obvodového zdiva. Z rozboru dispozice a dendrochronologického datování původních stropů (současných se zdivem) a z použití shodné zdicí malty, bez rušivých omítkových či jiných předělů však vyplývá, že jde o jedinou fázi, datovanou celkově k roku 1337.

Kámen i cihly byly omítnuty, jak již bylo popsáno např. v místnosti (108). Obezdění světnice cihlami je logické z tepelných důvodů; použití cihel na meziokenní pilíře, hrany

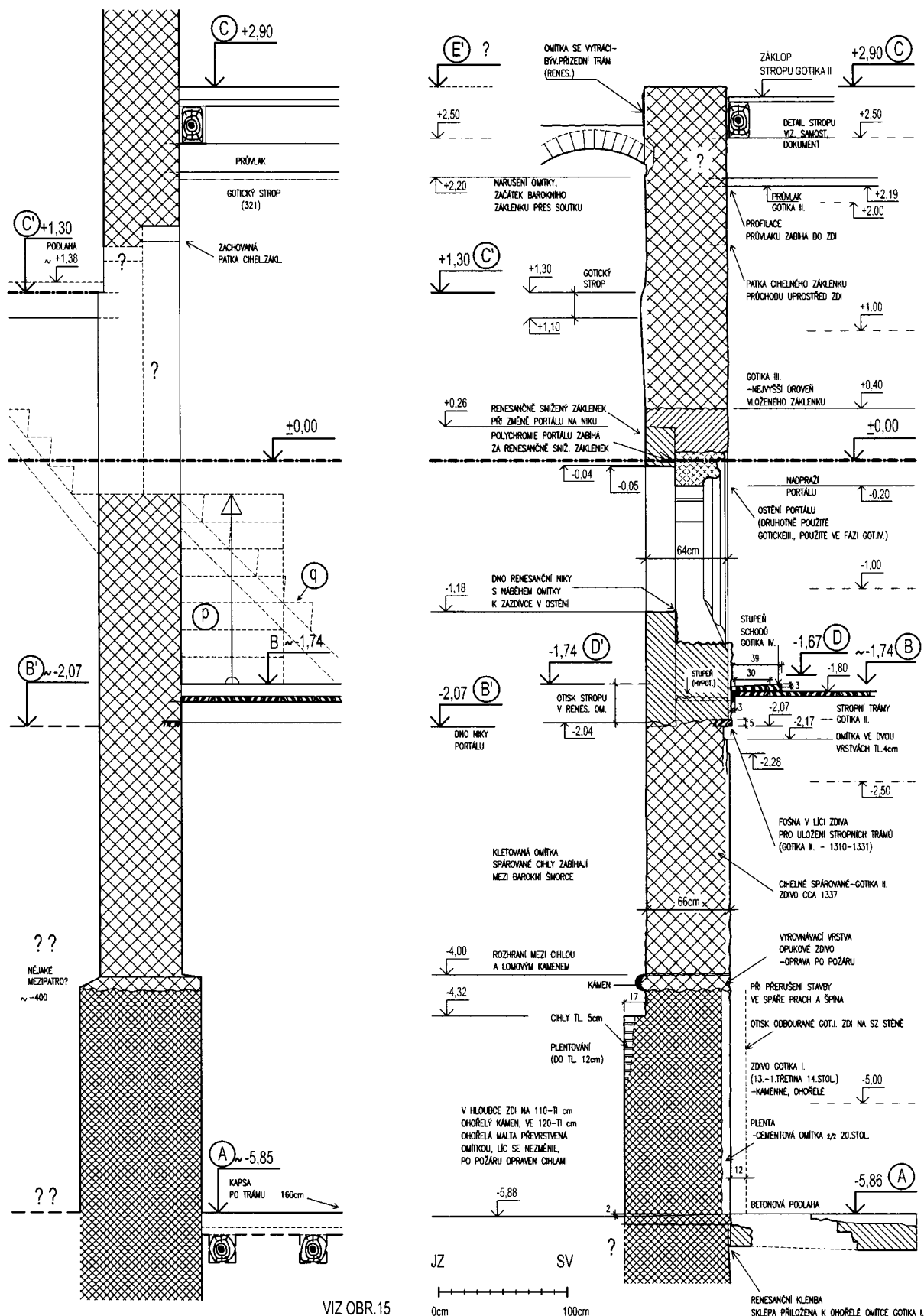
51) Pokus o rekonstrukci schodiště, které by vyrovnávalo různé výškové úrovně, je znázorněn v axometrii i dílčím řezu ve verzi přímočarého schodiště i schodiště podél stěny, ovšem směrem východním, neboť směrem západním byl v následující gotické fázi proražen portál.

52) V takovém případě by jistou logiku měla výlučně cihelná stěna, která zvenčí, tedy na jihozápad, mohla mít fasádní úpravu, jako je tomu například u cihelné stěny světnice (305 + 311). To však nelze ověřit, neboť cihelný povrch je překryt renesanční a raně barokní souvislou omítkou. Dnes ji lze pozorovat ze soutky k raně baroknímu křídlu kláštera.

53) Prokreslením názevové situace se ukazuje, že pokud by stěna do Jalovcové ulice pokračovala v tomtéž lici jako vnější líc západní zdi (321), vychází síla zdi pouze 30 cm. Z toho bylo odvozeno, že zaniklé křídlo předstupovalo alespoň 50 cm do Jalovcové ulice. Je však třeba připustit i variantu, při níž dotyčný náběh navazoval na hrázděnou stěnu do Jalovcové ulice, pro což dostačuje zmíněných 30 cm. Za upozornění na tuto možnost interpretace děkujeme J. Veselému.

54) Podrobněji viz pozn. 5.

55) Prozatím jediná možná verze výkladu je špatné rozměření délky trámu (o něco větší).

Obr. 15: SMP, dům čp. 234/I. Vpravo řez dnešního stavu jihozápadní zdi místností (108), (321) a (428). Řez veden v oblasti sedlového portálu - viz obr. 14. Vlevo rekonstrukce stavu ve fázi gotika II. Řez veden otvorem v ose stěny. A - úroveň podlahy přízemí od fáze gotika I dodnes; B - úroveň čisté podlahy 1. patra v místnosti (321) ve fázi gotika II; B' - úroveň dna niky sedlového portálu, tedy patrně úroveň 1. patra přilehlého, dnes zaniklého křídla ve fázi gotika IV; C - úroveň čisté podlahy 2. patra v místnosti (428) ve fázi gotika II; C' - úroveň gotické podlahy 2. patra v přilehlém, dnes zaniklém křídle; D - úroveň čisté podlahy 1. patra v renesanci; D' - úroveň čisté podlahy 1. patra v renesanci v přilehlém, dnes zaniklém křídle; E - úroveň podlahy 2. patra v renesanci v přilehlém, dnes zaniklém křídle (posun vzhůru z úrovně C); p, q - rozkreslení dvou možných variant vyrovnávacího schodiště z (321) do zaniklého křídla.

špalet a arkádové konstrukce pasu a sedile má své konstrukční opodstatnění. Vlámání cihelného pasu do obvodové zdi lze pravděpodobně přičíst na vrub organizaci stavby. Je možné, že cihelné konstrukce vyzdívala jiná skupina zedníků než konstrukce kamenné.

2. patro

Stav poznání je určen mírou dochování středověkých situací. Středověkou podobu 2. patra kromě místností (404) a obvodových zdí místností (422 + 425) a (419) setřely výrazné renesanční a klasicistní přestavby.

Vzhledem k torzálnímu stavu není jasné, nakolik dispozice 2. patra opakovala dispozici 1. patra jako samostatný byt a nakolik jej doplňovala dalšími soukromými prostory.⁵⁶⁾ Zjevné je, že zde byla obdobně velká síň jako v 1. patře a obdobné místnosti nad světnicí (305 + 311) a nárožní komorou (314) a místností (321). Členění nad sálem (316 + 317) v čele domu není známé.

Rozlehlá **síň** (405) kopírovala půdorys síně v I. patře. Náběhy omítek v severovýchodním koutu dokládají, že dnešní renesanční dělicí zeď mezi (405) a (422) opakuje polohu někdejší tenké příčky z gotického období. Gotický strop není zachován, při mladších stavebních úpravách domu (na počátku 19. století) zcela zanikly i stopy po něm.

V jižní stěně vedle dnešního sdruženého renesančního okna na dvůr se zachovala pravá špaleta patrně okenní niky v lomovém zdivu, náležejícímu gotice II a rovněž část záklenku z lomového zdiva, obojí s pozůstatky kletovaných omítek. K fázi gotika II náleží část jihovýchodní stěny z cihelného spárovaného zdiva. V místě fragmentu renesančního portálu byl situován i vstup gotický. Tato cihelná zeď spočívá na velkém pasu v síni (304) 1. patra.

Trojúhelný prostor („**kuchyně**“ – 404)⁵⁷⁾ vznikl obdobně jako v 1. patře v důsledku tupouhlého půdorysného založení domu, vklíněného do souběhu ulic Jilská a Jalovcová (viz 312). Ve východní stěně vedle klasicistního komínového tělesa byl nalezen pozůstatek příkladacího otvoru do kamen do přilehlé místnosti (416 + 418).⁵⁸⁾

Mezi dveřmi do (416 + 418) a severovýchodním koutem je zachován úsek cihelného zdiva fáze gotika II, narušeného renesančním příkladacím otvorem do kamen.

Kamenné zdivo fáze gotika II je narušeno špaletou okna na dvůr, které ve starší fázi náleží etapě gotika II, což dokládají spárované cihly v parapetu okna.⁵⁹⁾

Obr. 16: SMP, dům čp. 234/I. Pohled na gotický strop v místnosti (321), datovaný k roku 1335. Spodní trámy náležejí pohledu ze 20. let 19. století.

Obytné (?) místnosti (422 + 425): Míra dochování středověkého obvodového zdiva je značná, okenní otvory však pocházejí až z mladších úprav domu. Není však pravděpodobné, že se zde ve středověku nacházel prostor stejného rozsahu; hypoteticky lze očekávat členění na komory a pokoje různého účelu (srov. popis z roku 1436, viz pozn. 68). Spolehlivě prokázaným detailem starším než renesance je náběh omítky na příčku mezi (422 + 425) a (419).

V superpozici nad světnicí s deštěním I. patra se nachází další obytná místnost (světnice ? – 418), vymezená k severu příčkou lehké konstrukce, která zde stála v několika generacích po sobě (stávající cihelná příčka je klasicistní). Na gotické omítce východní stěny je zachována předrýsovaná svislá rýha pro vytýčení některé ze starších příček. Světnice (416 + 418) neměla výdřevu, nabízí se tedy otázka, v jaké hierarchii byla vůči světnici 1. patra. Přítomnost kuchyně ve stejné vazbě jako v 1. patře nabízí možnost vytápění, což však nebylo pro fázi gotika II spolehlivě prokázáno.

Podle nálezů v přilehlé soutce zasahovaly do parapetů eventuálních oken jižní stěny slepé arkády z vyžlabených cihel. Výše položené zdivo je jednak značně přezděno v renesanci, jednak zakryto renesančními omítkami, proto podoba i poloha případných gotických oken k jihu není známa.

Nárožní prostor mezi čelem domu a světnicí zaujímá podobně jako v I. patře patrně nevytápěná místnost (komora? – 419). Ve východní stěně poblíž jihovýchodního kouta byl nalezen fragment pravé špalety pata záklenku gotického okna v kamenném zdivu, snad z etapy II. Obvodové kamenné zdivo včetně zalomení při severní stěně je plynulé, bez stop po mladších úpravách. Jak již bylo uvedeno, středověká příčka mezi (419) a (422 + 425) kopírovala obdobnou zeď v 1. patře.

Komory (?) v místě renesančních schodů a obytná (?) místnost (428): Místnost (428) půdorysně kopírovala místnost (321) v 1. patře, její dnešní velikost je dána rozšířením

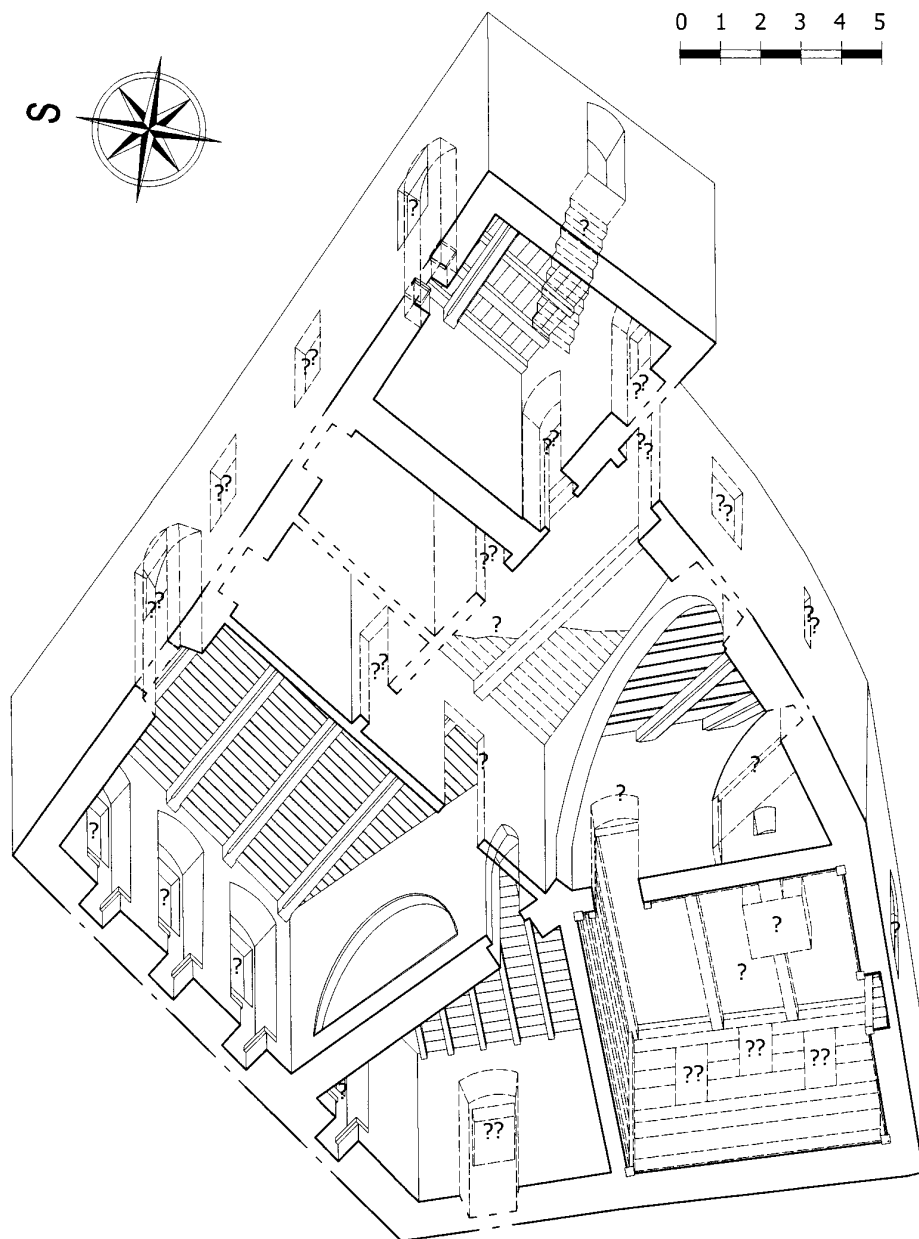
ze gotika II 24 cm nad horní plochou stropního trámu. Nelze vyloučit jednostranný východní ústupek, ovšem užší, než by bylo sedátko.

56) Z nedávno podrobně prozkoumané dispozice čp. 151/I v Karlově ulici, datované k roku 1352, vyplynulo, že 2. patro bylo součástí jediné bytové dispozice a obsahovalo komory různého významu a určení.

57) Funkci kuchyně alespoň pro mladší období dokládají výrazné stopy po propálení jižní stěny po několika generacích topenišť, pravděpodobně varných podest.

58) Není však původní součástí cihelného gotického zdiva II. etapy, náleží tedy některé z průběžných oprav 14. či 15. století.

59) V okenní nise byla spolehlivě zachycena úroveň podlahy v omítce fá-

Obr. 17: SMP, dům čp. 234/I. Axonometrie 1. patra domu pro období fáze gotika II (datováno dendrochronologicky k roku 1337). Detaily označené „?“ nejsou podrobněji známy, ale lze je odvodit, detail označený „??“ jsou zcela hypotetické a vycházejí buď z dispoziční nutnosti, nebo analogií.

přes soutku. Funkci a její přesnější podobu pro středověké období neznáme.

Pouze dle analogie s 1. patrem a komorovým mezipatrem lze uvažovat o existenci patně jediné komory v rozsahu obou ramen renesančního schodiště.

Střechy

O tvaru střeš a podobě gotických krovů nevíme nic. Podle výškového umístění posledního stropu v zaniklé navazující severozápadní části domu (viz obr. 15) lze vyvozovat, že ukončující štíty krovu, případně valby, byly umístěny na tomto rozhraní a obdobně pak nad jižní zdi východního křídla. Je možné, že dvojice štítů se nacházela na severovýchodním čele domu. Lze si však představit i pravděpodobnější variantu „okapní“ orientace domu v čele a směrem do dvora s trojicí vějířovitě rozevřených sedlových střeš

k jihu a jihozápadu. Toto schéma by korespondovalo s dispozicí na šířkově orientované parcele, což je i dnešní stav.

ÚPRAVY DOMU KOLEM 1377 – FÁZE GOTIKA III

K tomuto datu náleží kácení dřeva pro mohutný profilovaný průvlak, podpírající stropní trámy v sále (316 + 317).⁶⁰ Příznačné je, že zde oproti starším stropním trámům není profilace u zhlaví zakončena náběžným štítkem, ale pravouhlým zářezem.

Žádné zásadní dispoziční změny oproti stavu gotika II nebyly nalezeny. Pouze v místnosti (108) v přízemí můžeme snad k fázi gotika III přiřadit rozdělení příčkou, doložené náběhem omítky s množstvím vápenných nátěrů.

Nejvýraznějším zásahem byla nesporně změna celkové podoby fasád, což dokládá nález mimořádně výstavných kamených ostění. Kompletní nadpraží sdruženého (!) okna bylo nalezeno v přízemí dvorní zdi místnosti (125–128). Z podrobně dokumentované profilace a umístění vyplývá, že okna osvětlovala průjezd a síň a zároveň stále fungující šiji do sklepa východního křídla. V profilaci se nenachází ústupek pro vsazení okenního rámu. Z toho lze odvodit, že okno se dalo nanejvýše zavírat okenicí zevnitř, případně bylo celoročně volné.⁶¹ Sdružené okno se složitou profilací, jaké bychom očekávali spíše v reprezentativním sále, je zde umístě-

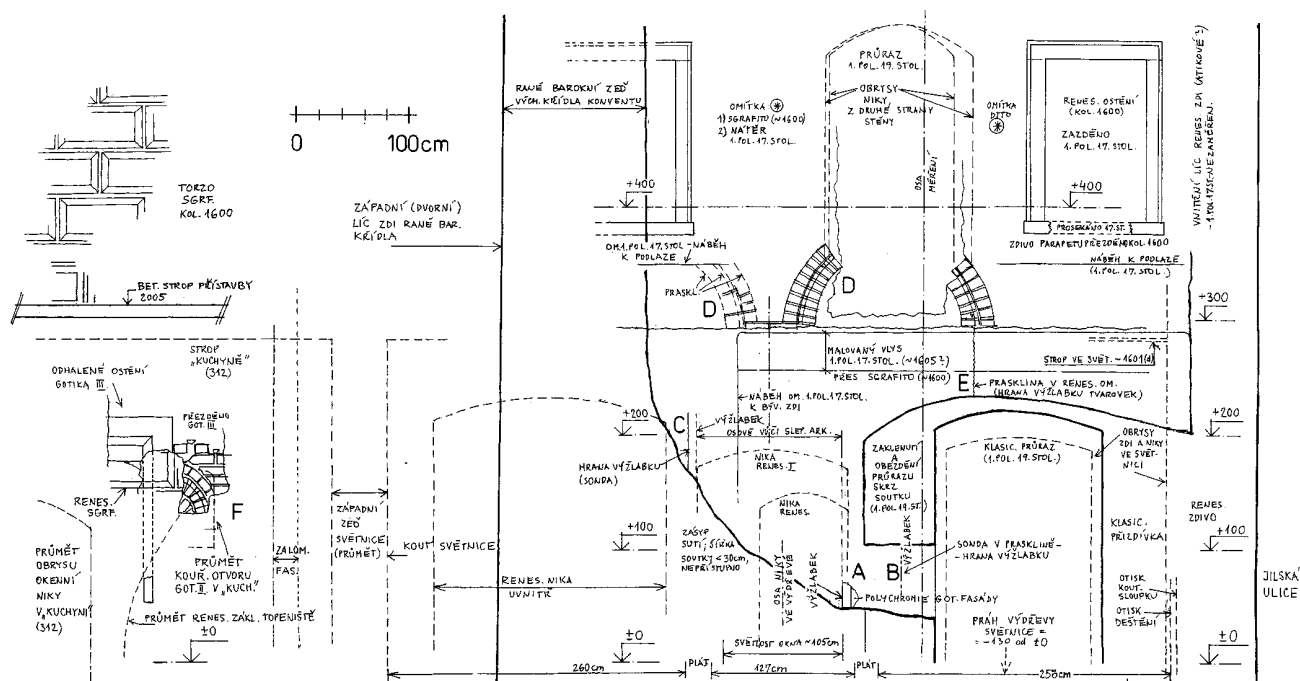
no v komunikačním prostoru. Existence velkého sdruženého okna je zde opodstatněna změnou nároků na osvětlení hluboké dispozice průjezdu a síně, ale zároveň mělo jistě napomoci novému, reprezentativnímu vnějšímu výrazu domu. A to se pohybujeme „pouze“ v přízemí dvorní fasády.

Že nešlo o nahodilý počín, dokládá nález dalšího, obdobného okna v 1. patře nad ním. Okno je na rozdíl od přízemního ukončeno římsou. Vložením okna byl jednoznačně zrušen systém členění fasády cihelnými arkádami z fáze gotika II.⁶²

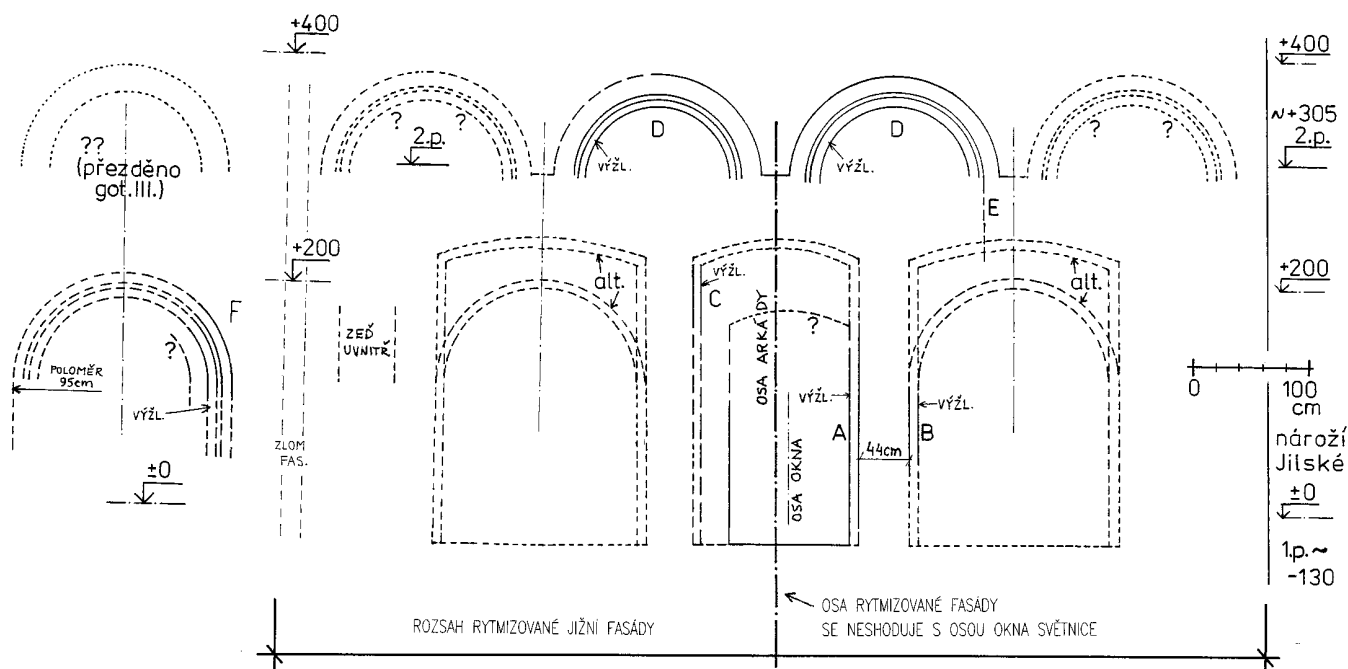
60) K tomuto letopočtu písemné prameny chybí.

61) Případná okenice by musela bez polodrážky přiléhat k rubové ploše ostění okna. Lze proto opět uvažovat o jejím pouze sezónním užívání.

62) Jak již bylo uvedeno, součástí tohoto počín bylo i přezdění zdíva nad oknem v celém svislém pásu, přičemž musel být přesešen i komín od topeniště v prostoru (312). Pro fázi gotika III přesnou podobu jeho odkouření neznáme.

Obr. 18: SMP, dům čp. 234/I. Dokumentace náleзовých situací jižní stěny východního křídla. Pravá část obrázku byla pozorovatelná pouze ze soutky mezi gotickým domem a raně barokním východním křídlem dominikánského kláštera. Levá část náleží dvorní stěně gotického domu. A – cihelné ostění okna světnice z uyzlazených tvarovek, s nálezem fragmentu polychromie gotické fasády; B, C – hrana výžlabku slepé niky, která členila gotickou fasádu; D – dva zachované fragmenty půlkruhem klenutého vpadlého pole gotické fasády; E – prasklina v renesanční omítce dokládá pokračování vpadlého pole; F – půlkruhem klenuté vpadlé pole o poloměru 95 cm.

Obr. 19: SMP, dům čp. 234/I. Pokus o částečnou rekonstrukci vzhledu jižní fasády východního křídla gotického domu. Písmena A – F odkazují k náleзовým situacím na obr. 18. Plnou čarou znázorněny prokázané nebo jednoduše odvoditelné hrany a obrysy. U dvou vpadlých polí je zobrazen alternativní pokus možné podoby niky se segmentovým nebo půlkruhovým zakončením, přičemž se jako pravděpodobnější jeví zakončení půlkruhové. Nápadný je posun mezi osou prostředního vpadlého pole ve fasádě a osou okna světnice.

Podle podoby a profilace kamenného ostění můžeme do stejné doby vřadit i sedlový portál v pravouhlém rámu, který byl v následující fázi druhotně použit v západním koutu v místnosti (321) v 1. patře domu.

Další podstatnou změnou v podobě interiéru domu bylo zaklenutí původně plochostropých místností (115) a (116) ve východní části dispozice. Obě místnosti zůstaly nadále odděleny a lze je stále považovat za prostory sloužící

k obchodním účelům. Zdá se, že přízemí sice bylo zaklenuto, ale mezi přízemím a sklepem zůstal trámový strop. Klenební čela narušila prahovou část vřdřevy světnice (305 + 311) v 1. patře. V místnosti (314) zabíhá kletovaná omítka 1. patra za klenební čela. V obou případech tedy nově zřízené klenby způsobily navýšení podlahy v 1. patře ve světnici i komoře (314) asi o 20 cm.

Pro místnost (116) byla použita dvě pole obdélných kří-

Obr. 20: SMP, dům čp. 234/I. Detail nálezové situace na jižní dvorní stěně 1. patra, dnes v interiéru schodišťové přístavby z roku 2005. 1 – oblouk vpadlého pole z vyžlabených spárovaných tvarovek z fáze gotika II; 2 – doprovodný oblouk z cihel kladených naplocho; 3 – opukové ostění okna z fáze gotika III, s odsekanou římsou; 4 – přezděné zdivo při osazování opukového ostění (gotika III), s druhotným použitím několika starších cihel; 5 – renesanční sgrafito; 6 – omítka barokní opravy s barokními a klasicistními nátery; na rozhraní se sondou byl povrch narušen zasekáním elektroinstalace.

Obr. 21: SMP, dům čp. 234/I. Pohled na část obkročné klenby v prostoru (115) v přízemí domu, vložené ve fázi gotika III. Profilace žebér byla odsekána v 19. století.

63) Jsou možné dvě varianty jejich profilace. Buď šlo o klínová, na hranách prožlabená žebra, jak jsou dochována u přízedních žebér nebo byla hruškového profilu, který se dochoval u meziklenebního žebra.

64) Prostoru mohla být teoreticky zaklenuta jedním polem křížové klenby (její vzdušný by bylo shodné se vzdušným klenby v sousední prostoru (116). Lze si ovšem představit i zaklenutí dvěma poli nepravidelných křížů-

žových kleneb, jejichž klenební žebra byla dodatečně odsekána a jejich profilaci proto neznáme.⁶³⁾ Pole odděluje žebrový pas hruškového profilu, přízední žebra jsou vyžlabená. Výběhy pasu jsou skryty klasicistní přízdívkou.

Místnost (115) je zaklenuta třemi poli obkročných kleneb. Půdorysem je to obecný čtyřúhelník, přičemž otázkou k další subtilnější diskusi zůstává, proč sem byly vloženy právě klenby obkročné.⁶⁴⁾ Jisté je, že dvě jižnější pole mají všechny ramenaty jednotné délky, v půdoryse 290 cm a malé severní pole má ramenaty o půdorysné délce 220 cm. Řešení je tedy zjevně jednoduché z hlediska provádění stavby, ale jak bude v závěru naznačeno, jde zároveň o výtvorný projev.

ÚPRAVY DOMU OD 15. DO POLOVINY 16. STOLETÍ – FÁZE GOTIKA IV

Na rozdíl od všech předchozích etap zde nemáme k dispozici žádnou exaktní datovací pomůcku. Úpravy se týkají jednak nové výzdoby jinak víceméně nezměněných interiérů, jednak změny v propojení se zaniklou jihozápadní částí domu.

Výzdoba spočívá ve výmalbě velkého sálu 1. patra. Pozdně gotický charakter má figurální i florální výzdoba velké niky sedile ve východní stěně (316) (viz obr. 24). V sále se rovněž zachovaly zbytky znakové galerie evropských panovnických erbů.⁶⁵⁾ Z písemných pramenů vyplývá, že v letech 1448–1453 vlastnil dům pozdější zemský správce a poté i král Jiří z Kunštátu a Poděbrad. Bylo by lákavé spojit vznik znakové galerie s panovnickými ambicemi Jiřího z Poděbrad. V roce 1448 totiž vojska poděbradské jednoty v čele Jiřím z Poděbrad ovládla 3. září Prahu a je-

vých kleneb, případně kombinací jednoho pole křížové klenby a jednoho trojprásků.

65) Průzkum a restaurování provedla ak. mal. Kateřina Kubátová. V době přípravy tohoto článku nebyla celková restaurátorská zpráva k dispozici. Znaková galerie původně zabíhala za renesanční příčku mezi (316) a (317). Za sdělení nálezových okolností a stratigrafie výmalby v obou místnostech autoři děkují.

jí vůdce se stává de facto vládcem země.

Fragmenty slohově shodné výmalby se našly na všech stěnách místnosti (314), která jako jediná místnost 1. patra nebyla v roce 2003/4 otlučena. Vedle nepatrných fragmentů vegetabilní výzdoby se zachovalo zobrazení sovy. Vznik výmalby potvrzuje významnou funkci této „komory“, náležející stále k reprezentativní části dispozice domu. Je otázka, zda by v tomto případě nebylo vhodné označit tuto místnost jako „Trinkstube“, podle analogií z německého i českého feudálního prostředí.⁶⁶⁾

Kromě výmalby byly rozpoznány i zásahy dispoziční. Z místnosti (321) byla přístavba, navazující jihozápadním směrem, zpřístupněna kromě stále funkčního horního otvoru také nově proraženým portálem v západním koutě. Portál je sedlový, v pravouhlém rámu, druhotně použitý a pochází, jak již bylo uvedeno, z předchozí fáze.⁶⁷⁾

Navazující místnost jihozápadním směrem nemohla být podřadná, neboť na nově osazeném ostění a okolní omítce byla aplikována jednoduchá geometrická výmalba, posléze převrstvená renesančními úpravami. Takové umístění dokládá, že sedlový portál byl slohově ještě přiměřeně „aktuální“. Uvažovat tedy lze o celém 15. století i 1. polovině 16. století. V rámci tohoto časového rozpětí je třeba zmínit písemný záznam z roku 1436, s dílčím popisem, obtížně však interpretovatelný.⁶⁸⁾ V rozpětí let 1453 – 1469 vlastnili dům Zajícové z Hazmburka a poté snad i páni z Landštejna a opět páni z Hazmburka (zmiňováni jako vlastníci roku 1580).⁶⁹⁾

Obr. 22: SMP, dům čp. 234/I. Pohled na čelní severovýchodní stěnu sálu, dnes v místnosti (317). Mezi trámy gotického stropu se nachází torzo znakové galerie panovnických erbů. Mladší horizont výmalby představují obdélná pole (na snímku dole) s fantastickými krajinami, které pocházejí z přestavby domu kolem roku 1600. Pruh nad obdélníky polí je negativem bývalé přední renesanční dubové kleštiny.

Obr. 23: SMP, dům čp. 234/I. Pohled na východní stěnu sálu, dnes místnosti (316). Stav po restaurování (akad. mal. K. Kubátová). Vlevo obnovená nika sedle z fáze gotika II s pozdně středověkou nástěnnou malbou, v pravé části porušenou barokním vstupem. Vpravo hrotitý opukový portál z fáze gotika II do nárožní obytné „komory“ (314).

66) Srov. např. M. Radová, Trinkstube, Svorník 1, 2003, s. 219–224. Zde uvedené mladší příklady jsou vytápěny krbem. V místnosti (314) se topeniště nenašlo, i když je třeba opět upozornit na profíznuté trámy (viz pozn. 48).

67) Stojky byly mírně zkráceny a osazeny bez prahu přímo na dubové trámy stropu nad (108). V místnosti 321 před ním byl vybrán zásyp až na záklop a vznikl zapuštěný stupeň opatřený prkny – stupnicí.

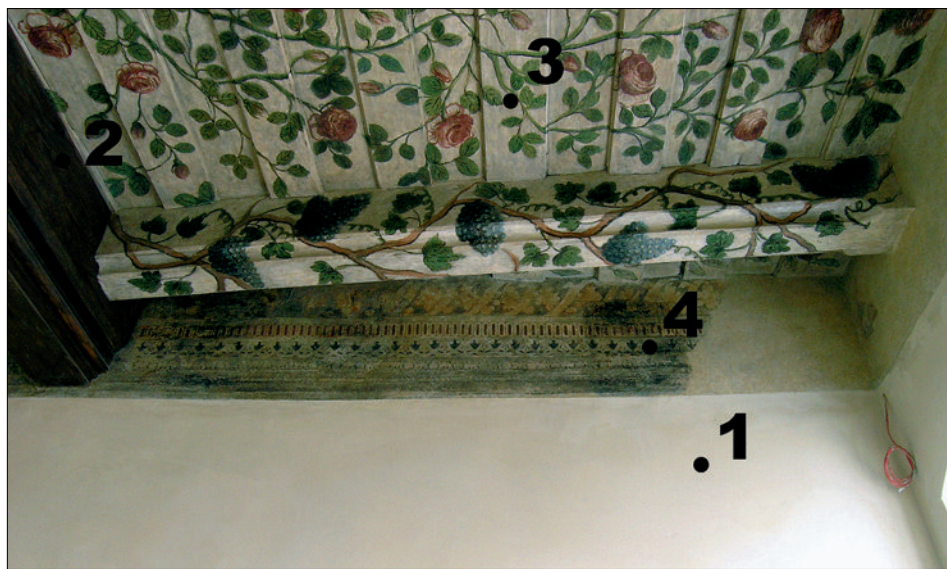
68) V tomto roce si najal Kašpar z Meziříčí od Jana z Kutné Hory dům „U pelikána“ za 8 kop roční penze, „mimo světničku nad kuchyní, sklep v zadu u zadní brány a dvě dřevěné komory nad starým palácem, které si

Jan nechal pro svou potřebu“, Teige, o. c. v pozn. 3. Snad lze uvažovat o možnosti, že „starý palác“ je velký sál (316 + 317) a komory nad ním prostory 2. patra v čele domu. Nevíme ovšem, z které ulice je míněn vjezd „zadní bránou“.

69) Teige uvádí, že v roce 1469 byl Janovi a Oldřichovi z Hazmburka dům odebrán kvůli účasti v Zelenohorské jednotě a předán Mikuláši a Pavlovi z Landštejna. Vzhledem k brzkému skonu panovníka ovšem nevíme, zda rozhodnutí vůbec nabylo platnosti. Následující záznam je totiž zachován až z roku 1580, kdy dům opět drží Zajícové z Hazmburka.

Obr. 24: SMP, dům čp. 234/I. : Detail z obrázku 23. Výmalba v levé části zadní stěny sedí se dochovala díky tomu, že nika byla v baroku zazděna. Pozdně středověká malba asi z počátku 16. století, silně doplňovaná retušemi, znázorňuje dvě postavy za dekorativně zřasenou plentou, zavěšenou na žerdí. Pozadí výjevu doplňuje osově umístěný vinný keř.

Obr. 25: SMP, dům čp. 234/I. Renesančně přepažený sál, dnes místnost (316). Stav po restaurování (ak. mal. K. Kubátová). Situace pod stropem na severozápadní stěně. 1 – renesanční zeď rozdělující sál na místnosti (316) a (317); holá plocha je výsledkem otlučení všech omítek až po někdejší klasicistní podhled; 2 – profilovaný průvlak z fáze gotika III (z roku 1377 podle dendrochronologie); 3 – strop z fáze gotika II; prezentována je druhá, tedy renesanční vrstva výmalby z doby přestavby domu kolem roku 1600; na trámech je vinná réva, na záklopu růže; 4 – iluzivní kompletní kladí „podpírající“ strop; náleží k těžce renesanční etapě.

RENEŠANČNÍ ÚPRAVY DOMU KOLEM ROKU 1600 – FÁZE RENESANCE I

I v renesančním období setrvává dům na nejvyšší úrovni výrazového i dispozičního standardu. Fázi renesance I datujeme podle trámů nového stropu ve světnici (305 + 311) v 1. patře k roku 1601. S tím zcela koresponduje tvarosloví ostění a říms, i jednoduché obdélníkové sgrafito fasád. V tomto období je dům stále šlechtickou městskou rezidencí, náležel rodu pánů Hazmburka.

Nové kamenické prvky byly provedeny zásadně z jemnozrnného světlého pískovce. Zachoval se kompletní portál ze schodů do síně 2. patra, fragmenty dalších portálů druhotně použité ve zdivu a rovněž dvě úplná a další ve fragmentech na jižní fasádě 1. i 2. patra do dvora. V síni 1. i 2. patra vzniklo sdružené okno. Nejlépe zachovaná jsou dvě zazděná okna 2. patra, pozorovatelná z východní soutky.

Při renesanční přestavbě domu byly prohloubeny a zaklenuty všechny dosud plochostropě středověké sklepy (02–05 a 015). Vstup do východních sklepů byl přeložen průrazem ze dvora, neboť v místnosti (125–128) vznikla kuchyně.

Na místě gotických komor při Jalovcové ulici vzniklo pohodlné a dobově moderní dvouramenné schodiště s vřetenovou zdí, s klenutými podestami i rameny. Víceúrovňové řešení této části středověké dispozice tím definitivně zaniklo.

Dosud plochostropý průjezd byl zaklenut valenou klenbou s výsečemi, s omítkovými hřebínky na hranách. Výběhy kleneb byly podepřeny kamennými patečními římsami. Klenba zůstala rozdělena gotickým cihelným pasem.

Ve všech podlažích byly definitivně uzavřeny kuchyně plným obezděním a vybudován nový komín v jihovýchodním koutu (125–128, 312, 404). Cihelný gotický pas mezi „kuchyní“ (312) a síní (304) byl podezděn, předpokládaný pas mezi průjezdem (101) a „kuchyní“ (125–128) byl nahrazen novou zdí.

V severním nároží domu vznikla po celé výšce dispozice příčka. V 1. patře tak byl bývalý sál rozdělen na místnosti (316)

a (317). V místě středověké lehké příčky, oddělující sál od síně a schodů, byla vyzdvížena nová zeď.⁷⁰⁾ Místnost (316), kterou lze opět považovat za sál, byla vytápěna nově zříze-

70) Ve staticky narušeném východním koutu síně (304) v sondě hloubené v násypu v podlaze 2. patra byl nalezen negativ oblé dřevěné stojky, obtištěný do zdiva dnešní renesanční zdi mezi (316) a (304). Pravděpodobně to znamená, že těsně před výstavbou renesanční zdi mezi sálem a síní byl provizorně podepřen poškozený gotický strop síně stojkou z kulatiny, která byla vzápětí obezděna nově vztýčovanou zdí. Nalezený negativ vznikl tak, že do negativního otisku po této stojce natekla malta klasicistních úprav.

nými kamny. Nově vzniklá prostory (317) zůstala bez vytápění. Obě místnosti získaly novou malířskou výzdobu vysoké úrovně; v místnosti (317) vlysový pás s obdélnými poli s krajinářskými motivy, v místnosti (316) byl na stěny pod středověký trámový strop vymalováno iluzivní kompletní kladí. Starší výmalba stropu byla překryta souvislou plochou kvalitní malby rozvinil z růží.

Zásadním způsobem byla upravena světnice (305 + 311). Gotické okenní otvory byly zrušeny, místo nich proraženy nové v širokých nikách (dvě do Jilské ulice a jedno v jižní zdi vedle kamenné, srov. pozn. 47). Veškerá výdřevo byla odstraněna, stěny omítnuty s dekorativní výmalbou, zachovanou jen v nepatrných zbytcích. Nový jednoduchý záklopový strop byl od počátku určen pro výmalbu. Na stropních trámech je iluzivně zobrazeno složitější okosení a na záklopu kazetování s typickým pozdně renesančním členěním. Rámy iluzivních kazet připomínají pobíjený ornament, v kazetových polích jsou rostlinné a zvířecí motivy. Výmalba má vysokou dobovou uměleckou úroveň.

Podobu renesančního krovu neznáme, můžeme však předpokládat, že dnešní klasicistní krov, datovaný k roku 1803 replikuje konstrukci starší, renesanční. Je pravděpodobné, že pro vytvoření krovu na tak členitém půdorysu bylo nejsnazším řešením zopakovat starší schéma. Konstrukční systém polovičních, vzájemně vzepřených ležatých stolic je v principu renesanční.

RENEŠANČNÍ ÚPRAVY DOMU KOLEM ROKU 1605 – FÁZE RENESANCE II

Z Teigeho záznamů a interpretace v elaborátu SHP z roku 1961 je zřejmé, že se na městišti domu „U pelikána“ staví budova nové školy u fary sv. Jiljí. Za pozůstatek této budovy lze pravděpodobně považovat nálezy v soutce při Jilské ulici. Okna 2. patra s kamennými ostěními z fáze renesance I byla nedbale zazděna a sgrafito přebíleno, v 1. patře byl nalezen otisk trámového stropu s malovaným podstropním vlysem. Fragment nízkého otvoru do Jilské ulice v úrovni 2. patra pak lze interpretovat jako pozůstatek atiky. Tento dům je podle nálezové situace velmi záhy přistaven k hotové fázi renesance I a v 2. polovině 17. století již likvidován novostavbou východního křídla dominikánského kláštera.⁷¹⁾

71) Přistavba proběhla ještě za vlastnictví rodu Zajíců z Hazmburka. Po vleklém sporu se pak držitelem domu od roku 1616 stává Pavel Michna z Vacínova.

72) Datum dokončení novostavby poskytly výsledky dendrochronologie. Hambalkový krov s ležatými stolicemi východního křídla byl zřízen v roce 1682, jednoduchý hambalkový krov křídla západního pochází z roku 1672.

Obr. 26: SMP, dům čp. 234/I. Renesanční strop světnice (311), podle dendrochronologie z roku 1601. Detail iluzivního kazetování, připomínajícího pobíjený ornament. V kazetových polích jsou různé rostlinné a zvířecí motivy.

BAROKNÍ ÚPRAVY 2. POLOVINY 17. A 18. STOLETÍ

V roce 1628 dům koupili dominikáni od sv. Jiljí, kteří při kostele působili od roku 1626. Postupně budovali klášterní areál, sestávající z pravidelné čtyřkřídlé dispozice, přiložené ke kostelu a z nepravidelné části na zužujícím se pozemku severním směrem. V důsledku toho bořili starší zástavbu, takže i námi sledovaný dům byl výhledově určen k demolici. Východní a západní křídlo dnešního čp. 234/I bylo vystavěno v 70. a 80. letech 17. století.⁷²⁾ Nalezené mohutné šmorce zdí v obou soutkách i ve sklepech dokládají záměr dalšího postupu výstavby severním směrem.

V průběhu 2. poloviny 17. století však již bylo zřejmé, že k výstavbě ukončujícího severního čela kláštera v dohledné době nedojde, a proto byl starý dům stále udržován, avšak pouze s minimem úprav. V podstatě jedinou doložitelnou dispoziční změnou bylo rozdělení světnice hrázděnou příčkou na chodbu (305) a zmenšenou světnici (311).⁷³⁾ Vznikl tím vlastně trojdílný byt ve spojení s komorou (314), pokračující enfiládou vstupů do místností v čele domu.

Pravděpodobně do 18. století lze zařadit zaklenutí obchodu (113) v přízemí, přeměněného někdy ve 3. čtvrtině 18. století na pekárnu. Barokní stav zachycuje půdorys přízemí a 1. patra z roku 1787.⁷⁴⁾

73) Letopočet kácení borovice 1651/2. Hrázděná konstrukce nezatežovala klenbu v přízemí. Zároveň vypovídá o provizorním charakteru úprav.

74) První popis klášterní budovy pořídila Domovní pochozí komise z roku 1816. Není ovšem zahrnut v jejích výkazech, ale ve zvláštním popisu veřejných budov (SÚA-ZČ, sign. TK-4971). V přízemí byla tehdy sakristie, dvě komory sloužící jako depozitář, čtyři pokoje, jeden velký a jeden malý refektář. V prvním patře bylo 14 pokojů, 9 komor sloužících jako depozitář a knihovna, ve druhém patře 6 neotopitelných pokojů; ostatních 16 pokojů a 1 komoru zabírala hudební konzervatoř. Ve staré budově, kterou se zřejmě rozumí dům „U pelikána“ byla v přízemí pekárna, světnička a 2 místnosti k uskladnění nářadí, v patře byl pokoj faráře a 2 neotopitelné komory. Ve druhém patře byla farní normální škola. Cit. z elaborátu SHP z roku 1961 (viz pozn. 3).

KLASICISTNÍ PŘESTAVBY 1. ČTVRTINY 19. STOLETÍ

Klasicistní přestavba proběhla ve dvou vlnách, v letech 1802 až 1805 a 1819–25 (dendrodata krovu, některých stropů a plošně zřízených omítaných podhledů). Dům byl přestavěn k obytným nájemným účelům. Významným počinem bylo vyzdění dvorní arkádové chodby místo předcházející raně barokní pavlače, vztyčení nového krovu nad celou středověkou částí domu a osazení výkladců a úprava formátů oken v celém domě. Vysoké klenuté přízemí východního i západního raně barokního křídla bylo předěleno vložením mezipatra.

Nejvíce dispozičních úprav přirozeně proběhlo ve 2. patře domu. Ve druhé klasicistní fázi byly zasypány sklepy (013–015) zbytky z přesáté stavební suti, do níž byla naházena několikrát rozbitá barokní kachlová kamna.

Průjezd (101) získal dnešní podobu přízdívkou na východní straně a vestavěným podélným traktem na straně západní. Pod renesanční klenbu byla vložena vybedněná omítnutá klenba eliptického tvaru. Bylo to nejsnazší řešení jak „úhledně“ zastropit zúžený průjezd, završený tvarově nepravidelným výřezem klenby renesanční.

Obr. 27: SMP, dům čp. 234/I. Průhled Jalovcovou ulicí směrem k severu. Zjevný kontrast mezi středověkým domem a raně barokním západním křídlem dominikánského kláštera u sv. Jiljí.

ZÁVĚR

Hlubkový průzkum rozpoznal pozůstatky staršího domu (fáze gotika I), stavěného z opuky, který můžeme časově zařadit do doby v rozpětí poslední třetiny 13. století až počátku 14. století. Rozhodně nejde o dům románský, což dokládá charakter lomového zdiva. Podle dosavadních publikovaných poznatků se situace domovních bloků a uliční síť v okolí námi sledovaného domu jeví jako stabilní již nejméně od poloviny 13. století. Dokládá to hustá koncentrace doložených kamenných románských domů.⁷⁵⁾ Proto považujeme městiště čp. 234/I za definované touto uliční sítí.

Dispozičně složitější dům je zachován natolik torzálně, že lze stěží určit, zda byl dvoutraktový nebo vícekřídlý. Dům zanikl požárem v 1. třetině 14. století. Hypoteticky lze uvažovat, že předpožárový dům mohl být ještě součástí církevního majetku kapituly u sv. Jiljí. V tom případě mohla

být po požáru část pozemků s troskami odprodána. Soudě podle výstavné úrovně nově postaveného domu patřil stavebník k bohatým měšťanským vrstvám.

Nezodpovězenou zůstává otázka, zda je zničitelný požár domu možné vztáhnout k roku 1316, kdy byla postižena podstatná část Starého Města. V tom případě je zde ovšem hiát 20 let, kdy by musel starší dům zůstat v ruinách.⁷⁶⁾ Ze vztahu k širším souvislostem je jisté potřebné připomenout, že výstavba k roku 1337 po předchozím požáru časově souvisí s velkorysou výstavbou síňového trojlodí sv. Jiljí, patrně za biskupa Jan IV. z Dražic.⁷⁷⁾

Z představených výsledků vyplývá, že prostorově velkoryse dimenzovaný gotický dům z konce 30. let 14. století náležel ke standardu dobového bydlení, zcela srovnatelného

75) *Zd. Dragoun – J. Škabrada – M. Tryml, Románské domy v Praze. Praha – Litomyšl 2002.*

76) K tomu viz pozn. 21. Dubové trámy byly káceny v předstihu před výstavbou nového domu kolem roku 1337.

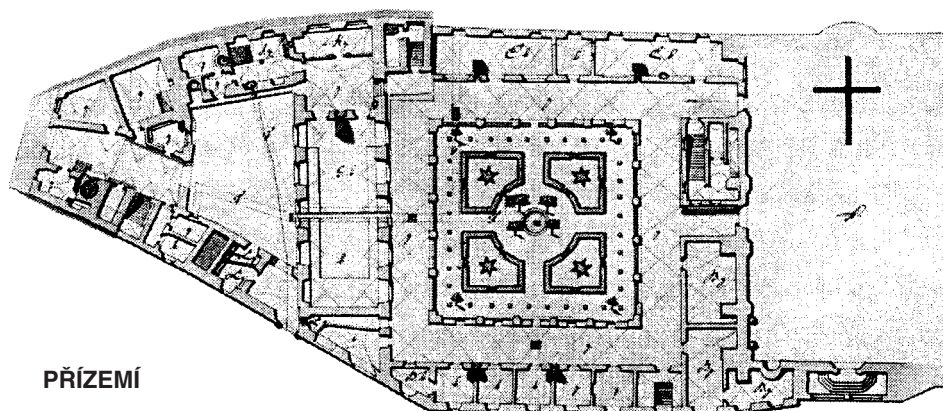
77) *D. Líbal, Doba lucemburská, in: D. Líbal – J. Můk, Staré Město pražské. Praha 1996, s. 133–134. K tomu rovněž Zd. Dragoun, o. c. v pozn. 18.*

s prostředím feudálních sídel. Srovnání s výsledky z dalších průzkumů dokládá, že jde o příklad nejvyšší úrovně bydlení své doby v Praze.⁷⁸⁾

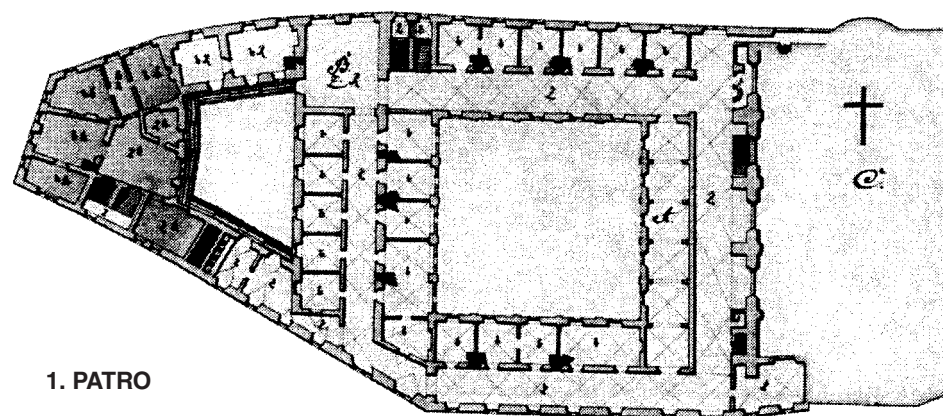
Pokud budeme hledat dispoziční souvislosti domu s již známými domovní typy,⁷⁹⁾ zjistíme, že sledovaný dům ve fázi gotika II k roku 1337 je výsledkem zcela jedinečné situace. Základní prostorové uspořádání lze charakterizovat jako dům na široké parcele, hledíme-li na hlavní průčelí s vjezdem od severu. Specifická situace na souběhu ulic pak způsobila, že dům je vlastně samostatně stojící stavbou, navazující na další zástavbu pouze ve své jihozápadní části. Tím mohly být dostatečně prosvětleny všechny místnosti. Prosvětlení všech obytných místností z ulice nabídlo možnost hloubkového prodloužení střední části domu až k zadnímu, dvornímu průčelí. Vznikla tak bohatě dimenzovaná, hluboká střední partie, obsahující dva trakty za sebou. V přízemí je to síň a dlouhý průjezd, takže přichozímu se na první pohled dům jeví jako zdánlivě hloubkově orientovaný podél hloubkové parcelní čáry, kterou zde tvoří Jalovcová ulice.

Křídlo při Jalovcové ulici je do značné míry definováno využitím zbytků starší zástavby (fáze I) a jihozápadním směrem dokonce ještě pokračovalo dále. V této části dispozice proto připomíná situaci domů s hloubkovou orientací, ve více traktech za sebou, seřazených podél průjezdu. Záměrem výstavby po požáru bylo však postavit šířkově orientovaný dům, a tak část starší zástavby proti nově zřízenému průjezdu nebyla využita.

V patře umožnilo hloubkové rozvinutí střední partie domu vznik dvou prostor za sebou: horní síně a v čele domu rozměrného sálu. Porovnáme-li obvyklá provedení domu, kde je síň v patře určena k reprezentaci a pobytu (mázhaus), je v případě domu čp. 234 zjevná funkční diference. Projevuje se prokázaným oddělením komunikační síně a reprezentativního sálu.

PŘÍZEMÍ

1. PATRO

Obr. 28: SMP, dům čp. 234/I. Výřez z celkového plánu kláštera z roku 1787, zachycující přízemí a 1. patro sledovaného domu. Převzato z publikace P. Vlček, o. c. v pozn. 79.

Další charakteristikou domu je skutečnost, že se všechny obytné místnosti po přestavbě kolem roku 1337 prokazatelně ocitly v patře. Na Starém Městě jde v tuto dobu zřejmě již o zcela běžné řešení, neboť přízemí bylo přirozeně používáno k obchodním účelům. Tím se námi sledovaný dům a jiné obdobné příklady z Prahy liší od nedávno dobře prozkoumaných a publikovaných domů na šířkových parcelách menších měst (např. Znojmo, Touškov).⁸⁰⁾ Zde se světnice nacházejí v přízemí domu. Světnice známého znojmského domu v Zelenářské ulici čp. 15 pochází dokonce ze stejné doby jako světnice domu v Jilské ulici (dendrodata kolem roku 1320).

Budeme-li sledovat linii srovnání jak s typem šířkového domu, tak i typem hloubkově orientované dispozice (zde

78) J. Škabrada – M. Rykl, Byt ve druhém patře věže domu U zvonu, Zprávy památkové péče LVI, 1996, s. 12 – 16. M. Hauserová – M. Rykl, o. c. v pozn. 19. Dále pak biskupské Litovice u Prahy – 1335 (dendrochronologie); M. Rykl, Příklady vytápění na stavbách 14. století, in: Svorník I, 2003, s. 101–127 a M. Rykl, Die Feste Litovice und ihre Holzstube, in: Jahrbuch für Hausforschung 51, Marburg 2002, s. 107 až 122.

79) M. Radová – Štiková, Stavební proměny a typy středověkého domu, in: Příspěvky k poznání středověkého stavitelství. Skriptum FA ČVUT Praha, Praha 1991, s. 17–21. Typologie z aspektu počtu traktů viz D. Lí-

bal, Umění gotické – architektura, in: E. Poche (ed.), Praha středověká /Čtvero knih o Praze/, Praha 1983, s. 198–199, 213–217 a zejména 314–334. D. Líbal, Gotické Staré Město a Josefov, in: P. Vlček (ed.), Umělecké památky Prahy, Staré Město – Josefov. Praha 1996, s. 17–26. D. Líbal, o. c. v pozn. 77.

80) D. Černoušková – P. Borský, Srubový dům v Zelenářské ulici ve Znojmě, Průzkumy památek 1/1996, s. 17–26. T. Karel, Pozdně gotické domy města Touškova, Průzkumy památek 1/1996, s. 31–40. J. Škabrada, K pochopení původní struktury některých typů středověkých domů na široké parcele, Průzkumy památek 1/1996, s. 41–48.

Obr. 29: SMP, dům čp. 234/I. Dvorní průčelí západního křídla. Dvě odlišné úrovně klasicistních pavlačí reagují na odlišnou podlažnost raně barokního křídla (vlevo) a středověkého domu (vpravo).

podél Jalovcové ulice), pak zjistíme, že světnice se nachází na relativně neobvyklém místě. Není totiž v čele domu ani nad zadní částí hloubkově orientovaného křídla s komorami, ale na opačné straně, při volném jihovýchodním nároží. Prosvětlení celé dispozice domu ze všech stran umožnilo umístit světnici v podstatě kamkoliv, tudíž byla vybrána poloha v nejpříhodnějším osluněném místě. Další výhodou, vyplývající ze zvolené polohy světnice, byla možnost situovat topeniště do zbytkového půdorysného trojúhelníku, který příznivě zvětšil prostor horní síně a umožnil odsunutí topeniště mimo vlastní půdorys síně.

Obecnější srovnávací platnost mají některé funkční a konstrukční podrobnosti, doložené průzkumem a ze sou-

vislosti dendrochronologicky datované k roku 1337, jako jsou nepřímě obsluhovaná kamna ve světnici a k nim náležející topeniště, které má již vyspělou podobu, užívanou běžně až do poloviny 19. století. Jiným progresivním prvkem je již k tomuto datu doložené řezání záklopových prken na katru. V místnosti (314) vybízí ke srovnávacímu studiu „rezná“ podoba trámového záklopového stropu se soustavou hřebů, které by mohly souviset například s přichycením malovaného plátna na spodní plochu stropu. Dalším významným poznatkem, možná se všeobecnější platností, je rozhodující podíl plochostropých místností, vyjma nezbytného nespálního polosuterénního sklepa (013 + 014) a sklepní šíje (01), beztak přejatých ze starší stavební fáze. I působivá obkročná žebrová klenba v přízemí pochází až z mladší gotické stavební etapy.

Neméně významná je k fázi gotika II (1337) architektonicky ztvárněná podoba členění fasády domu slepými arkádami z cihelných tvarovek a zároveň snaha po jednoduché osově kompozici vnějšku i vnitřku „světnicové“ části domu na pohledově exponovaném jihovýchodním nároží domu.

Podobně jako jiné domy Starého Města tohoto období je při přestavbě užito kombinace kamene a cihly. Podstatně zastoupená cihla je zde užita na ztvárnění složitějších konstrukcí a rámování otvorů. Rozhodujícím způsobem se uplatňuje při architektonickém (kompozičním) členění fasád. Jedině další bá-

dání může přinést odpověď na otázku, zda je obliba cihelného zdiva, v mnoha případech pohledově příznavého, obecnou výtvarnou (estetickou) tendenci v domovní architektuře 1. poloviny 14. století, kterou vystřídá masivní nástup kamenné architektury následujícího karlovského období, pro niž bylo naopak typické hojné používání dokonale opracovaných a bohatě ztvárněných architektonických prvků a detailů. Nástup kamenné architektury je nesporně výsledkem rozsáhlých stavebních aktivit, které v Praze započaly ještě před polovinou 14. století. Je však třeba si uvědomit, že v případě domovní architektury nejde o časově ostře ohraničené jevy, ale o částečně paralelní vývoj, kdy podíl jedné složky vůči druhé, tedy cihly a kamene klesá, resp. stou-

pá. Proto je zde možné uvažovat pouze o převládající tendenci.⁸¹⁾

Zhodnotíme-li všechny rozpoznané zásahy pro pozdně karlovenské a raně vláclavovské období, zjistíme, že nedošlo k žádné závažné úpravě dispozice, pouze v jednom zjištěném případě šlo o konstrukční úpravu (průvlak v sále).

Uplatnění kamenných ostění oken, která zrušila starší cihelné členění fasád, nepochybně dokládá posun v estetickém, či chceme-li, slohovém názoru. Čtyřicet let starý dům nemohl být v takovém stavu, aby vyžadoval přezdívaní částí zdí, aniž by k tomu nutila zásadní změna jeho dispozice. Kromě toho víme, že stropní konstrukce i výdřeva světnice zůstaly zachovány. Podstata úprav tedy spočívala v „modernizaci“ architektonického detailu, a tím i celkového vnějšího výrazu. Estetika členění z cihel byla zřejmě již za zenitem obliby a bohaté prostředí tohoto domu umožňovalo reagovat na posun ve slohovém názoru.

Vložení žebrových kleneb do přízemí patří do stejné skupiny úprav, jako prolomení oken s bohatě profilovaným ostěním. Náhrada bezpochyby funkčního trámového stropu klenbami byla projevem luxusu a reprezentativních ambicí stavebníka.

Zvolený systém obkročných kleneb je zároveň vizuálně atraktivní a zřejmě reaguje na již existující obkročné klenby v Praze nebo jejich dobové rozšíření obecně. Jeví se nám, že prostor nepravidelného tvaru vybídl k neobvyklému obrazci, v němž je výtvarné i technické řešení v rovnováze.

Krátké období držby domu Jiřím z Poděbrad se zřejmě zapsalo výmalbou se znakovou galerií v sále 1. patra, která sama o sobě dokládá mocenské ambice tehdejšího ma-

jitele. I ostatní dochované fragmenty výmalby svědčí o vysoké úrovni obytné a reprezentační kultury v období pozdního středověku. Na rozdíl od předhusitského období, kdy dům náležel bohatým měšťanům, byl dům až do 17. století šlechtickou městskou rezidencí.

Na vysoké kvalitativní úrovni své doby setrvává dům i po renesanční přestavbě. Kromě zřízení reprezentativního schodiště se základní dispoziční rozvrh nemění. Jak je obvyklé, přibývá počet vytápěných místností a nahrazuje se kamenická práce a výmalba slohově aktuálními formami.

V barokním období pak demoliční záměr dominikánů paradoxně zakonzervoval středověký a renesanční stav až do počátku 19. století, kdy byl dům přestavěn na nájemný. Přitom došlo k předělení a úpravě většiny starších dispozic. Nejcitelněji bylo přirozeně postiženo 2. patro domu a navazující krov. Prvořadým cílem bylo získat maximum obytné plochy. Jak již dnes víme z mnoha jiných dokladů, tato překotná přestavba a úprava starší zástavby proběhla v Praze v několika vlnách na sklonku 18. a v 1. čtvrtině 19. století. Bezpochyby je dokladem přílivu venkovského obyvatelstva do měst, jenž byl výsledkem josefínských reforem.

Prokázané historicko-dokumentární a umělecké kvality objektu jsou alarmující. Ve většině domů pražské středověké a renesanční zástavby lze očekávat další zásadní nálezy, které nepochybně zpřesní obraz podoby a proměn středověkého a renesančního domu a jeho souvislostí. Tím spíše vyvstává naléhavost předstihových průzkumů, které včas upozorní na dosud netušené hodnoty, a následná památková ochrana.⁸²⁾

81) D. Líbal, o. c. v pozn. 77. M. Hauserová – M. Rykl, o. c. v pozn. 19.

82) Z „katastrofických“ příkladů poslední doby je nutné zmínit především bezprecedentní likvidaci vnitřků gotických domů čp. v Rytířské ulici.

K tomu podrobněji J. Veselý, Jak ustupuje gotická Praha hotelovým hostům, Za starou Prahu, Věstník Klubu Za starou Prahu XXXV (VI), č. 3, 2005, s. 24–32.

PRÄCHTIG ERBAUTES MITTELALTERLICHES HAUS KATASTR.-NR. 234/I IN PRAG-ALTSTADT

Die baugeschichtliche Tiefenuntersuchung des Hauses Katastr.-Nr. 234/I auf der Stoßstelle der Gassen Jilská und Jalovcová in Prag Altstadt wurde durch das dringliche Bedürfnis der Rettungsdokumentation des Objektzustandes nach der Inangriffnahme der unbewilligten Bauarbeiten zu Beginn des Jahres 2004, bei den im Interieur des 1. und 2. Stockes fast der ganze Verputz abgeschlagen wurde, hervorgerufen. Außergewöhnliche Werte des gotischen und Renaissancezustandes, erfasst bei der zeitlich begrenzten Untersuchung, wurden zuerst in ein baugeschichtliches Elaborat, mit der Aufzeichnung der Fundsituationen in Fotos und Grundrisse, verarbeitet. Die Untersuchung aus dem Jahre 2004 hat die bisherigen Erkenntnisse und Schlussfolgerungen der Dokumentation SÚRP MO aus dem Jahre 1961 völlig umgearbeitet.

Es wurden Überreste eines älteren, aus Plänerkalk gebauten Hauses (Phase Gotik I) erkannt, das wir zeitmäßig in die Zeitspanne des letzten Drittels des 13. Jahrhunderts bis Anfangs des 14. Jahrhunderts einreihen können. Es handelt sich sicherlich nicht um ein romanisches Haus, was auch der Charakter des Bruchsteinmauerwerkes belegt. Nach den bisherigen publizierten Erkenntnissen zeigt sich die Situation der Hausblöcke und das Straßennetz in der Umgebung des verfolgten Hauses als stabil schon mindestens seit der Mitte des 13. Jahrhunderts.

Das, was die Disposition betrifft, mehr kompliziertes Haus ist insofern torsal erhalten, dass man nur schwer bestimmen kann, ob es ein Zweitrakt- oder ein mehrflügeliges Haus war. Das Haus ist im 1. Drittel des 14. Jahrhunderts niedergebrannt. Man kann es hypothetisch erwägen, dass das Haus vor dem Brand noch ein Bestandteil des Kirchengrundstücks des Kapitels bei dem hl. Ägidius sein könnte. Unbeantwortet bleibt die Frage, ob man den vernichtenden Brand des Hauses auf das Jahr 1316 beziehen kann, als der wesentliche Teil der Altstadt betroffen wurde. In dem Fall ist hier jedoch die Lücke von 20 Jahren, wann das ältere Haus in Ruinen bleiben müsste. Aus dem Verhältnis zu breiteren Zusammenhängen ist es sicher nötig zu erwähnen, dass der Aufbau zum Jahre 1337 nach dem vorherigen Brand mit dem großzügigen Aufbau der dreischiffigen Hallenkirche des hl. Ägidius, wahrscheinlich unter dem Bischof Jan IV. von Dražice, zeitlich zusammenhängt.

Aus den vorgestellten Ergebnissen geht hervor, dass das räumlich großzügig dimensioniertes gotisches Haus vom Ende der 30er Jahre des 14. Jahrhunderts zu dem Standard des zeitgemäßen Wohnens gehörte, mit dem Milieu der Feudalsitze völlig vergleichbar. Der Vergleich mit den Ergebnissen von weiteren Untersuchungen belegt, dass es sich um ein Beispiel des höchsten Niveaus des Wohnens seiner Zeit in Prag handelt.

Falls wir die Dispositionszusammenhänge des Hauses mit den schon bekannten Haustypen suchen werden, stellen wir fest, dass das verfolgte Haus in der Phase Gotik II zum Jahre 1337 das Ergebnis einer völlig außerordentlichen Situation ist. Die grundlegende Raumanordnung kann man als Haus auf der breiten Parzelle charakterisieren, falls wir die Hauptfassade mit der Einfahrt von Norden ansehen. Die spezifische Situation auf der Stoßstelle der Gassen hat dann verursacht, dass das Haus eigentlich ein selbständig stehender Bau ist, der an die weitere Bebauung nur in seinem südwestlichen Teil anschließt. Dadurch konnten alle Räume genügend durchleuchtet werden. Die Durchleuchtung aller Wohnräume von der Straße hat die Möglichkeit der Tiefenverlängerung des mittleren Teils des Hauses bis zur hinteren Hoffassade angeboten. Es entstand so eine reich dimensionierte, tiefe mittlere Partie, die zwei Trakte hintereinander beinhaltet. Im Erdgeschoss ist es also die Halle und die lange Hausdurchfahrt, so dass sich das Haus dem Ankommenden auf den ersten Blick als scheinbar tiefenorientiert entlang der Parzellentieflinie, die hier die Gasse Jalovcová bildet, zeigt.

Der Flügel bei der Gasse Jalovcová ist in beträchtlichem Maße durch die Ausnützung der Reste der älteren Bebauung (Phase I) definiert und in der südwestlichen Richtung ist er sogar noch weiter fortgeschritten. In diesem Teil der Disposition erinnert er deshalb an die Situation der Häuser mit der Tiefenorientierung, in mehreren Trakten hintereinander, eingereiht entlang der Hausdurchfahrt. Die Absicht des Aufbaus nach dem Brand war jedoch ein in die Breite orientiertes Haus zu erbauen und so wurde ein Teil der älteren Bebauung gegenüber der neu errichteten Hausdurchfahrt nicht ausgenutzt.

Im Stockwerk hat die Tiefenabwicklung der mittleren Partie des Hauses die Entstehung zwei Räume hintereinander ermöglicht: der oberen Halle und eines ausgedehnten Saales in der Frontseite des Hauses. Wenn wir die gewöhnlichen Ausführungen des Hauses, wo die Halle im Stockwerk zur Repräsentation und dem Aufenthalt bestimmt ist vergleichen, ist im Falle des Hauses Konstr.-Nr. 234 die Funktionsdifferenzierung offenbar. Sie macht sich durch die nachgewiesene Trennung der Kommunikationshalle und des Repräsentationssaales bemerkbar.

Eine weitere Charakteristik des Hauses ist die Tatsache, dass alle Wohnräume nach dem Umbau um 1337 nachweisbar ins Stockwerk gerieten. In der Altstadt ging in dieser Zeit offensichtlich schon um eine völlig geläufige Lösung, weil das Erdgeschoss natürlich zu Geschäftszwecken benützt wurde. Dadurch unterscheiden sich das verfolgte Haus und andere analoge Beispiele aus Prag von den vor kurzem gut untersuchten und publizierten Häusern auf den Breitenparzellen kleinerer Städte (z.B. Znojmo/Znaim, Touškov). Hier befinden sich die Stuben im Erdgeschoss des Hauses. Die Stube des bekannten Znaimer Hauses in der Zelenářská Gasse Konstr.-Nr. 15 stammt ungefähr aus der gleichen Zeit wie die Stube des Hauses in der Jilská Gasse (Dendrodaten um 1320).

Falls wir die Linie des Vergleichs sowohl mit dem Typus des Breitenhauses, als auch mit der tiefenorientierten Disposition (hier entlang der Jalovcová Gasse) verfolgen, stellen wir dann fest, dass sich die Stube auf der relativ ungewohnten Stelle befindet. Sie befindet sich nämlich nicht in der Frontseite des Hauses, nicht einmal über dem hinteren Teil des tiefenorientierten Flügels mit den Kammern, sondern auf der gegenüberliegenden Seite, bei der freien südöstlichen Ecke. Die Durchleuchtung der ganzen Disposition des Hauses von allen Seiten hat ermöglicht, die Stube, im Grunde genommen, wohin auch immer platzieren, es wurde deshalb die Lage in der meist geeigneten sonnenbestrahlten Stelle ausgewählt. Ein weiterer, aus der gewählten Lage der Stube hervorgehender Vorteil, war die Möglichkeit die Feuerung in das Restgrundrissdreieck, das den Raum der oberen Halle günstig größer gemacht hat und sein Abschieben außer dem eigentlichen Grundriss der Halle ermöglicht hat, zu situieren.

Eine allgemeinere Vergleichsgeltung haben einige Funktions- und Konstruktionseinzelheiten, belegt durch die Untersuchung und von dem zum Jahre 1337 dendrochronologisch datierten Zusammenhang, wie der indirekt bediente Ofen in der Stube und zu ihm gehörige Feuerung, die schon eine höchstentwickelte, geläufig bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts benützte Gestalt hat. Ein anderes progressives Element ist das zu diesem Datum schon belegte Schneiden der Einschub Bretter auf dem Gatter. In dem Raum (314) fordert zu dem Vergleichsstudium die „rohe“ Gestalt der Einschubbalkendecke mit der Kollektion der Nagel auf, die zum Beispiel mit der Anbringung der bemalten Leinwand auf die untere Fläche der Decke zusammenhängen könnten. Eine weitere bedeutende Erkenntnis, vielleicht mit der allgemeineren Gültigkeit, ist der entscheidende Anteil der flachgedeckten Räume, mit Ausnahme des unentbehrlichen feuerbeständigen Halbsouterrainkellers (013 + 014) und des Kellerhalses (01), von der älteren Bauphase sowieso übernommen. Auch das wirkungsvolle Springrippengewölbe im Erdgeschoss stammt erst aus der jüngeren gotischen Bautappe.

Nicht weniger bedeutend ist zur Phase Gotik II (1337) die architektonisch geformte Gestalt der Fassadengliederung durch die Blendarkaden aus Formziegeln und gleichfalls die Strebung nach der einfachen Achsendisposition des Äußeren und Inneren des „Stubenteils“ des Hauses an der, was die Ansicht betrifft, exponierten südöstlichen Ecke.

Ähnlich, wie andere Häuser der Altstadt dieser Zeit, wurden bei dem Umbau als Material Stein und Ziegel verwendet. Die wesentlich vertretene Ziegel wird hier bei der Gestaltung der komplizierteren Kompositionen und der Rahmung der Öffnungen benützt. Sie kommt in der entscheidenden Weise bei der architektonischen (Kompositions-) Fassadengliederung zur Geltung. Es kann nur eine weitere Forschung die Antwort auf die Frage bringen, ob die Beliebtheit des in vielen Fällen erkennbaren Ziegelmauerwerkes, eine allgemeine bildende (ästhetische) Tendenz in der Hausarchitektur der 1. Hälfte des 14. Jahrhunderts gewesen ist, die dann einen massiven Antritt der steinernen Architektur der folgenden Epoche Karls IV. ablöst, für die im Gegenteil die häufige Benützung der einwandfrei bearbeiteten und reich geformten architektonischen Elemente und Details typisch war. Der Antritt der steinernen

Architektur ist zweifellos das Ergebnis der umfangreichen Bauaktivitäten, die in Prag noch vor der Mitte des 14. Jahrhunderts angefangen haben. Es ist wohl nötig zur Kenntnis zu nehmen, dass sich im Falle der Hausarchitektur nicht um zeitgemäß scharf abgegrenzte Erscheinungen handelt, sondern um eine partiell parallele Entwicklung, wenn der Anteil eines Bestandteils gegenüber dem anderen, also des Ziegels und des Steines sinkt, resp. steigt. Deswegen ist es möglich hier nur eine überwiegende Tendenz zu erwägen.

Wenn wir alle erkannten Eingriffe für die späte Karls und frühe Wenzels Etappe bewerten, stellen wir fest, dass zu keiner bedeutsamen Herrichtung der Disposition kam, nur in einem festgestellten Fall handelte es sich um eine Konstruktionsherrichtung (Unterzug in dem Saal).

Die Anwendung der Steinumrahmungen der Fenster, die die ältere Ziegelgliederung der Fassaden abgeschafft hat, belegt zweifellos den Vorschritt in der ästhetischen oder stilistischen Ansicht. Das vierzig Jahre alte Haus konnte nicht im solchen Zustand sein, damit es die Rekonstruktion der Teile des Mauerwerkes verlangte, ohne dass dazu die gründliche Änderung seiner Disposition gezwungen hat. Wir wissen überdies, dass die Deckenkonstruktion und die Holzzimmerung der Stube erhalten geblieben sind. Der Grund der Herrichtungen beruhte auf der „Modernisierung“ des architektonischen Details und dadurch auch des gesamten Außenausdrucks. Die Ästhetik der Gliederung aus Ziegeln war offensichtlich schon hinter dem Zenit der Beliebtheit und das reiche Milieu dieses Hauses ermöglichte auf den Vershub in der Stilansicht zu reagieren.

Die Einlage der Rippengewölbe in das Erdgeschoss gehört zu der gleichen Gruppe der Herrichtungen, wie die Durchbrechung der Fenster mit der reich profilierten Umrahmung. Der Ersatz der zweifellos funktionellen Balkendecke durch das Gewölbe war der Ausdruck des Luxus und Repräsentativambitionen des Bauherrn.

Das erwähnte System der Springrippengewölbe ist zugleich visuell attraktiv und es reagiert offensichtlich auf die schon existierenden Springrippengewölbe in Prag oder auf ihre zeitgenössische Verbreitung allgemein. Es scheint uns, dass der Raum der unregelmäßigen Form zu einem ungewöhnlichen Gebilde aufgefordert hat, in dem die bildende und technische Lösung im Gleichgewicht gewesen sind.

Die kurze Etappe des Besitzes des Hauses von Jiří von Poděbrady hat sich offensichtlich durch die Ausmalung mit der Wappengalerie in dem Saal des 1. Stockes eingetragen, die in sich selbst die Machtambitionen des damaligen Besitzers belegt. Auch die übrigen erhaltenen Fragmente der Ausmalung bezeugen das hohe Niveau der Wohn- und Repräsentationskultur in der Zeit des späten Mittelalters. Zum Unterschied von der vorhussitischen Epoche, als das Haus den reichen Bürgern gehörte, war es bis zum 17. Jahrhundert eine adelige Stadtresidenz.

Auf dem hohen Niveau seiner Zeit bleibt das Haus auch nach dem Renaissanceumbau. Außer der Errichtung des repräsentativen Treppenhauses ändert sich die grundlegende Dispositionsaufteilung nicht. Wie es üblich ist, nimmt die Anzahl der beheizten Räume zu und die Steinmetzarbeit und die Ausmalung werden durch stilistisch aktuelle Formen ersetzt.

In der Barockzeit hat dann das Abbruchvorhaben der Dominikaner den mittelalterlichen und Renaissancezustand bis zum Anfang des 19. Jahrhunderts paradox einkonserviert, als das Haus zum Mietshaus umgebaut wurde. Dabei ist zur Raumteilung und Herrichtung der meisten der älteren Dispositionen gekommen. Am spürbarsten wurden natürlich das 2. Stock des Hauses und der anschließende Dachstuhl betroffen. Das erstrangige Ziel war das Maximum der Wohnfläche zu erwerben. Wie wir schon heute von manchen anderen Belegen wissen, verlief dieser überstürzte Umbau und die Herrichtung der älteren Bebauung in Prag in einigen Wellen am Ende des 18. und im 1. Viertel des 19. Jahrhunderts. Es ist zweifellos ein Beleg für den Zustrom der Landbevölkerung in die Städte, der das Ergebnis der Josephinischen Reformen war.

Die belegten historisch-dokumentarische und künstlerische Qualitäten des Objektes sind alarmierend. In der Mehrheit der Häuser der Prager mittelalterlichen und Renaissancebebauung kann man weitere grundsätzliche Funde erwarten, die zweifellos das Bild der Gestalt und der Veränderungen des mittelalterlichen und Renaissancehauses und ihrer Zusammenhänge präzisieren werden. Um so mehr entsteht die Dringlichkeit der Vorsprungsuntersuchungen, die auf bisher ungeahnte Werte rechtzeitig aufmerksam machen, und des aufeinanderfolgenden Denkmalschutzes.

ABBILDUGEN

Abb. 1: Joseph Jüttner (1811/1816), vergrößerter Ausschnitt aus der Karte der Altstadt Prag.

Abb. 2: Nordöstliche Front des Hauses auf der Stoßstelle der Gassen Jilská und Jaločková. Neuzeitliche Sgraffiti replizieren und auf einigen Stellen überdecken die Sgraffitoverzierung aus dem Umbau des Hauses um 1600 (alle Pläne, Zeichnungen und Aufnahmen die Autoren, falls nicht anders angeführt ist).

Abb. 3: Fragment des abgebrannten Bogenfrieses, sekundär in der Untermauerung der südöstlichen Mauer des Kellers (013) verwendet.

Abb. 4: Kellerhals (01), Blick nach Südosten. 1 – steinernes Gewölbe Phase Gotik I; 2 – Deckbogen eines niedrigen Durchgangs (?) in die Halbsouterrainkammer (013 + 014) Phase Gotik I; 3 – hölzerne Oberschwelle in der Nische der Öffnung (Datierung post quem 1210 – hinsichtlich der Erscheinung des Splintes nicht lange darauf); 4 – Fragment der linken Basis des Deckbogens der Eingangsnische in (01) aus der Phase Gotik I; 5 – Disproportionen in den Stufen des oberen Teils des Treppenhauses sind das Ergebnis der Erhöhung des Terrains in der Hausdurchfahrt und gleichfalls der Abkürzung der Länge des Treppenhauses.

Abb. 5: Rekonstruktion des Hauszustandes im Jahre 1337. Koten in den Rahmen geben die relative Höhe zu der Vergleichsebene an, gültig für die gesamte Dokumentation. Die zeichnerische Rekonstruktion des Treppenknotens in der Hausdurchfahrt stellt von einigen überprüften Varianten die wahrscheinlichste dar, in der keine Schwierigkeiten mit der Konstruktionslogik der Durchdringung von Decken, mit der Kopfhöhe und mit der erforderlichen Länge der Treppenarme entstehen.

Abb. 6: Gurtbogen in der Hausdurchfahrt. 1 – Gurtbogen aus gotischen Formziegeln, an der Kante gekellt (Phase Gotik II), 2 – profiliertes Fußgestims des zu dem Gurtbogen sekundär zugelegten Renaissancestichkap-pengewölbes.

Abb. 7: Schulterbogenportal der Kammer des Zwischengeschosses, Blick von der Kammer auf seine Rückseite.

Abb. 8: Nordöstliche Wand des Zwischenpodestes der Treppe ins 1. Stock. Beispiel der analytischen Auswertung der Fundsituationen. 1 – Grenze zwischen dem gotischen Umfassungsmauerwerk in die Jaločková Gasse und dem Mauerwerk der, was den Grundriss betrifft, trapezförmigen Renaissance-nische mit dem Segmentdeckbogen, 2 – vertikale Fuge zwischen dem gotischen Umfassungsmauerwerk und der klassizistischen Instandsetzung des Risses des statischen Versagens; früher gelangte bis hierher die Renaissance-mauer des Stockwerkes; in die Fuge reicht der Verputz mittelalterlichen Ursprungs, der andeutet, dass hier eine dünnere Trennwand stand, die den Saal (316 + 317) von der Kammer und der Halle abgrenzte, 3 – Kante von der abgerissenen Renaissancegewölbestirn, das in der Zeit des Klassizismus an der Stelle des Podestes durch ein Segmentgewölbe ersetzt wurde (Parameter des Gewölbes waren mit dem erhaltenen Gewölbe auf dem Podest des Treppenhauses zwischen dem 1. und 2. Stock identisch); der Gurtbogen und das Gewölbe des Nordarmes des Treppenhauses sind Renaissanceursprungs, 4 – gotischer, wahrscheinlich Eichenpfosten, gelegt auf die letzte Schicht des Ziegelfugenwerkes der nordöstlichen Wand des Treppenhauses (im Niveau des Fußbodens des 1. Stockes); das Brett hat das Mauerwerk abgeschlossen, auf dem höchstwahrscheinlich Balken der Decke der ehemaligen Kammer, die bei dem Einbau des Renaissance-treppenhauses aufgehoben wurde, aufgesetzt wurden, 5 – Spalte im Brett auf dem gotischen Ziegelmauerwerk belegt am ehesten eine näher nicht bekannte Anomalie in der Auflagerung der gotischen Deckenbalken, 6 – durch gemauertes Renaissance-treppnhaus zerstörtes Mauerhaupt des gotischen Ziegelfugenwerkes, 7 – Fragment des gotischen Verputzes der Umfassungsmauer, die zur Kammer des Zwischengeschosses gehört, 8 – Mauerhaupt der klassizistischen Reparatur des Risses aus Ziegeln, der durch statische Störung und das Herausbeugen der nordwestlichen Umfassungsmauer in die Jaločková Gasse entstand.

Abb. 9: Halle im 1. Stock (304), Ansicht der südöstlichen Wand. Beispiel einer analytischen Auswertung der Fundsituationen. 1 – Auf der Stirnfläche in die Halle ein glatt bearbeiteter Plänerkalkquader, der den Ansatz des Ziegelgurtbogens unterstützt; auf dem Stein sind Spuren des Kalkanstrichs deutlich, er belegt, dass der Stein nicht von der Schicht des Verputzes, sondern nur von dem Kalkanstrich bedeckt wurde; ein Teil der Konsole wurde bei der klassizistischen Herrichtung abgehackt; über der Konsole in der Ecke mit der Renaissance-trennwand sieht man die Füllung des Rückens des Ziegelgurtbogens, ursprünglich mit dem geglätteten Kalkputz bedeckt, 2 – zwei Schichten des Verputzes (zwei Phasen), die noch aus der Zeit vor dem Renaissanceumbau des Hauses stammen, bei dem das 1. und 2. Stock mit einer gemauerten Trennwand geteilt wurden; die untere Schicht ist zweischichtig, mit dem Unterputz (es macht sich wie eine dritte Verputzschicht bemerkbar), 3 – Fragment des gotischen, ursprünglich geöffneten Ziegelgurtbogens, der die Halle (304) von der dreieckigen Grundrissdisposition der Küche (312) abtrennt; die obere Kante des Ziegeldeckbogens, über dem sich Schichten des gleichfalls sorgfältig verblendeten und gefugten Ziegelmauer-

werkes, das in das 2. Stock fortsetzt, befinden, 4 – untere Kante eines Fragments des Gurtbogens unter dem klassizistischen Ziegelgewölbe der Halle (304), 5 – Grenze zwischen dem Renaissancemauerwerk der Trennwand unter dem gotischen Gurtbogen und dem klassizistischen Mauerwerk links bei dem Eingang in den schmalen Gang (305), 6 – Basis des Renaissance-deckbogens des Eingangs in die Küche (312), abgerissen in der Zeit des Klassizismus, 7 – klassizistisches Mauerwerk unter der Balkendecke im südlichen Teil der Halle, die aus derselben Zeit wie das Tonnengewölbe im nördlichen Teil stammt, 8 – Ziegelfüllung der Mauer, durch den Gurtbogen bis ins Niveau des 2. Stockes getragen; das Mauerhaupt ist sorgfältig gefügt, 9 – untere Kante des gotischen Ziegelgurtbogens, in der Fuge auf dem Stoß mit der Renaissanceuntermauerung mindestens zwei Schichten vom geglätteten Kalkputz mittelalterlichen Ursprungs, 10 – vertikale Fuge zwischen dem Ansatz des gotischen Ziegelgurtbogens und dem Renaissancemauerwerk der Leibung der breiten Nische des gekuppelten Fensters der südwestlichen Hofwand der Halle (304), in der Masse mittelalterlichen Ursprungs (Phase Gotik II).

Abb. 10: Ehemaliger Saal im 1. Stock, nordöstliche Wand des heutigen Raumes (316), in der Frontseite des Hauses. 1 – Fensterschaft aus gefügtem Mauerwerk der Phase Gotik II, 2 – Fragmente der Plänerkalksitze in den Fensternischen, 3 – Basen der Segmentdeckbögen der gotischen Nischen, 4 – gekahlte Kante des Ziegelbogens des Sediles der Ostwand des Saales.

Abb. 11: Ansicht eines Teils der Decke des ehemaligen Saales, heutzutage in dem Raum (317) und die axonometrische Abbildung der Zusammensetzung der Deckenkonstruktion. Zustand der Decke nach der Restaurierung (K. Kubátová). 1 – stilisierte „Fahnenstange“ mit dem Pflanzenmotiv der Ranken unwickelt, 2 – dekoratives, abstraktes, strahlenförmiges Motiv gelber Farbe, dem Akantus ähnlich, 3 – kuriose Form einem Insekten (Biene ?) ähnlich, 4 – stilisierter Greif roter Farbe.

Abb. 12: Ehemalige Stube im 1. Stock, heutzutage die Nordwand des Raumes (305). Detail der Abdrücke der Holzzimmerung aus der Phase Gotik II im oberen Teil der Wand. 1 – deutliche Abdrücke der Pfosten der Holzzimmerung, 2 – Abdruck des Unterzuges an der Mauer, 3 – Rest der mächtigen Schicht des Renaissanceunterputzes, geworfen über die Abdrücke nach der Holzzimmerung, bei dem Umbau um 1600.

Abb. 13: Rekonstruktion des südlichen gotischen Fensters der Stube, heutzutage (311), nach Überresten und Abdrücken der Holzzimmerung. Mit vollen Linien sind die nachgewiesenen Fugen zwischen den Pfosten der Holzzimmerung dargestellt, gestrichelt der abgeleitete Zustand.

Abb. 14: Fundsituation auf der südwestlichen Wand des Raumes (321). 1 – Eingang (?) in der Phase Gotik II, 2 – Schulterbogenportal aus der Phase Gotik III, aufgesetzt in der Phase Gotik IV. Nach den Fugen der Ziegel ist es deutlich, dass das Schulterbogenportal in das Ziegelmauerwerk nachträglich aufgesetzt wurde. Zu ihm gehörte weiterhin der oben erwähnte Eingang, 3 – Renaissanceportal oder Tür nach der Änderung der Geschossigkeit des anliegenden Gebäudes.

Abb. 15: Rechts Schnitt des heutigen Zustandes durch die südwestliche Mauer der Räume (108), (321) und (428). Der Schnitt ist im Bereich des Schulterbogenportals geführt – siehe Abb. 14. Links Rekonstruktion des Zustandes in der Phase Gotik II. Der Schnitt ist durch die Öffnung in der Achse der Wand geführt. A – Niveau des Fußbodens des Erdgeschosses seit der Phase Gotik I bis heutzutage, B – Niveau der Fußbodenoberfläche des 1. Stockes in dem Raum (321) in der Phase Gotik II, B' – Niveau des Bodens der Nische des Schulterbogenportals, also wahrscheinlich das Niveau des 1. Stockes des anliegenden, heutzutage eingegangenen Flügels in der Phase Gotik IV, C – Niveau der Fußbodenoberfläche des 2. Stockes in dem Raum (428) in der Phase Gotik II, C' – Niveau des gotischen Fußbodens des 2. Stockes in der Renaissance in dem anliegenden, heutzutage eingegangenen Flügel, D – Niveau der Fußbodenoberfläche des 1. Stockes in der Renaissance, D' – Niveau der Fußbodenoberfläche des 1. Stockes in der Renaissance in dem anliegenden, heutzutage eingegangenen Flügel, E – Niveau des Fußbodens des 2. Stockes in der Renaissance in dem anliegenden, heutzutage eingegangenen Flügel (Verschiebung hinauf von dem Niveau C') p, q – Detaillierung zwei möglichen Varianten der Ausgleichtreppe von (321) in den eingegangenen Flügel.

Abb. 16: Ansicht der gotischen Decke in dem Raum (321), datiert zum Jahr 1335. Untere Balken gehören zu der Untersicht aus den 20er Jahren des 19. Jahrhunderts.

Abb. 17: Axonometrie des 1. Stockes des Hauses für die Zeit der Phase Gotik II (datiert dendrochronologisch zum Jahr 1337). Mit „?“ bezeichnete Details sind nicht ausführlicher bekannt, man kann sie aber ableiten, mit „??“ bezeichnete Details sind völlig hypothetisch und gehen entweder von der Dispositionsnotwendigkeit oder Analogien aus.

Abb. 18: Dokumentation der Fundsituationen der Südwand des Ostflügels. Der rechte Teil des Bildes konnte nur von dem Traufengang zwischen dem

gotischen Haus und dem frühbarocken Ostflügel des Dominikanerklosters beobachtet werden. Der linke Teil gehört der Hofwand des gotischen Hauses. A – Ziegelumrahmung des Fensters der Stube aus gekahlten Formziegeln, mit dem Fund eines Fragments der Polychromie der gotischen Fassade, B, C – Kante der Kehle der blinden Nische, die die gotische Fassade gliederte, D – zwei erhaltenen Fragmente des durch Halbkreis gewölbten, eingefallenen Feldes der gotischen Fassade, E – Riss im Renaissanceverputz belegt die Fortsetzung des eingefallenen Feldes, F – durch Halbkreis eingewölbtes eingefallenes Feld mit dem Durchmesser 95 cm.

Abb. 19: Teilrekonstruktionversuch des Aussehens der Südfassade des Ostflügels des gotischen Hauses. Buchstaben A – F deuten zu den Fundsituationen auf der Abbildung 18 hin. Mit der vollen Linie sind belegte oder einfach ableitbare Kanten und Umrisse bezeichnet. Bei zwei eingefallenen Feldern ist der alternative Versuch der möglichen Gestalt der Nische mit dem Segment- oder Halbkreisabschluss abgebildet, wobei sich als wahrscheinlicher der Halbkreisabschluss zeigt. Auffallend ist die Verschiebung zwischen der Achse des mittleren eingefallenen Feldes in der Fassade und der Achse des Fensters der Stube.

Abb. 20: Detail der Fundsituation auf der südlichen Hofwand des 1. Stockes, heutzutage im Interieur des Treppenanbaus aus dem Jahre 2005. 1 – Bogen des eingefallenen Feldes aus gekahlten gefügten Formziegeln aus der Phase Gotik II, 2 – Begleitsbogen aus flach gelegten Ziegeln, 3 – Plänerkalkumrahmung des Fensters aus der Phase Gotik III, mit dem abgehackten Gims, 4 – übermauertes Mauerwerk bei dem Aufsatz der Plänerkalkumrahmung (Gotik III), mit sekundären Verwendung einiger älteren Ziegel, 5 – Renaissancegraffito, 6 – Verputz der barocken Instandsetzung mit barocken und klassizistischen Anstrichen; an der Grenze mit der Sonde wurde die Oberfläche durch die Einhackung der Elektroinstallation beschädigt.

Abb. 21: Ansicht eines Teils des Springrippengewölbes in dem Raum (115) im Erdgeschoss des Hauses, eingelegt in den älteren Grundriss in der Phase Gotik III. Profilierung der Rippen wurde im 19. Jahrhundert abgehackt. Abb. 22: Ansicht der nordöstlichen Stirnwand des Saales, heutzutage im Raum (317). Zwischen den Balken der gotischen Decke befindet sich ein Torso der Wappengalerie der Herrscherwappen. Jüngeres Horizont der Ausmalung stellen rechteckige Felder (auf der Aufnahme unten) mit fantastischen Landschaften dar, die aus dem Umbau des Hauses um 1600 stammen. Der Streifen über den rechteckigen Feldern ist ein Negativ der ehemaligen Renaissanceeichenzange an der Mauer.

Abb. 23: Ansicht der Ostwand des Saales, heutzutage der Raum (316). Zustand nach der Restaurierung (K. Kubátová). Links erneuerte Nische des Sediles aus der Phase Gotik II mit der spätmittelalterlichen Wandmalerei, im rechten Teil durch den barocken Eingang beschädigt. Rechts ein Spitzbogenportal aus Plänerkalk aus der Phase Gotik II in die „Eckwohnkammer“ (314).

Abb. 24: Detail aus der Abbildung 23. Die Ausmalung im linken Teil der Hinterwand des Sediles hat sich deswegen erhalten, weil die Nische in der Barockzeit zugemauert wurde. Spätmittelalterliche Malerei etwa vom Anfang des 16. Jahrhunderts, stark durch Retuschen ergänzt, stellt zwei Gestalten hinter der in Falten dekorativ gelegten, auf einer Fahnenstange aufgehängten Blende dar. Den Hintergrund der Szene ergänzt ein axial platzierter Weinstock.

Abb. 25: In der Renaissancezeit abgeteilter Saal, heutzutage Raum (316). Zustand nach der Restaurierung (K. Kubátová). Situation unter der Decke auf der nordwestlichen Wand. 1 – Renaissancewand, die den Saal in Räume (316) und (317) teilt; kahle Fläche ist das Ergebnis des Abschlagens des ganzen Verputzes bis auf die einstige klassizistische Untersicht, 2 – profilierter Unterzug aus der Phase Gotik III (aus dem Jahre 1377 nach der Dendrochronologie), 3 – Decke aus der Phase Gotik II; präsentiert ist die zweite, also Renaissancezeit der Ausmalung aus der Zeit des Umbaus des Hauses um 1600; auf den Balken ist die Weinrebe, auf dem Einschub Rosen dargestellt, 4 – illusionistisches komplettes Gebälk, „unterstützend“ die Decke; es gehört zu derselben Renaissanceetappe.

Abb. 26: Renaissancecke der Stube (311), nach der Dendrochronologie aus dem Jahre 1601. Detail der illusionistischen Kassettierung, die an das Beschlagwerk erinnert. In Kassettensfeldern befinden sich verschiedene Pflanzen- und Tiermotive.

Abb. 27: Durchblick durch die Jalovcová Gasse nach Norden. Unverkennbarer Kontrast zwischen dem mittelalterlichen Haus und dem frühbarocken Westflügel des Dominikanerklosters bei dem hl. Ägidius.

Abb. 28: Ausschnitt aus dem gesamten Plan des Klosters aus dem Jahre 1787, der das Erdgeschoss und den 1. Stock des verfolgten Hauses erfasst. Abb. 29: Hoffassade des Westflügels. Zwei unterschiedliche Niveaus der klassizistischen Pawlatschen reagieren auf die verschiedene Geschossigkeit des frühbarocken Flügels (links) und des mittelalterlichen Hauses (rechts).

(Übersetzung J. Kroupová)